

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra religionistiky a filozofie

**Západní civilizace versus přírodní kultury
– transformace šamanismu
v postmoderní společnosti, situace v
Čechách**

Diplomová práce

Dominika Sommerová
2007

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ
KATEDRA RELIGIONISTIKY A FILOZOFIE**

**Západní civilizace versus přírodní kultury
– transformace šamanismu
v postmoderní společnosti, situace v
Čechách**

Diplomová práce

Autorka práce: Bc. Dominika Sommerová

Vedoucí práce: Mgr. Barbora Spalová

2007

UNIVERSITY OF PARDUBICE
FACULTY OF ARTS AND PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF RELIGIOUS STUDIES AND PHILOSOPHY

**WEST CIVILIZATION VERSUS NATIVE
CULTURES – TRANSFORMATION OF
SHAMANISM IN POSTMODERN SOCIETY,
SITUATION IN CZECH REPUBLIC**

Diploma Paper

AUTHOR: Bc. Dominika Sommerová

SUPERVISOR: Mgr. Barbora Spalová

2007

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré prameny a literatura, které jsem využila, jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména ze skutečnosti, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mě požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 29.června 2007

Dominika Sommerová

Poděkování

Děkuji Báře a její rodině, Markétě, Haně a mámě. Děkuji těm, kteří mě trpělivě poslouchali a především těm, kteří mi ochotně odpověděli na mnohem více otázek, než jsem položila.

Souhrn

Diplomová práce, kterou držíte v rukou, se popisnou metodou věnuje tématu odrazu duchovního i praktického života nativních kultur v současné západní kultuře, především pak v alternativní náboženské sféře.

Na konkrétním příkladu novošamanského hnutí, zasazeného do dobového kontextu postmoderny a prozatím nenazvané nastupující po-postmoderní etapy, ukazují transformaci neliterárního, často jen tušeného a mnohdy i vysněného světa „přírodního člověka“ do dnešní společnosti, jejíž nedílnou součástí jsou moderní technologie, rychlost pohybu v reálném i virtuálním prostoru, nepřetržitá komunikace, ale i pocity určitého odcizení se dříve samozřejmým hodnotám, pocity nezakotvenosti, osamění či absence transcendentna.

Ve světě přeplněném informacemi a neustálými podněty tříštícími pozornost a schopnost tichého soustředění vyvstává potřeba po změně, nebo alespoň alternativě, poskytující jiné dimenze života. Jednou z těchto alternativ je novošamanismus, jehož kořeny, současné podoby i způsoby praktikování se v následujícím textu pokusím vykreslit.

OBSAH

Dosavadní stav výzkumu	1
Úvod	3
Několik vět k metodologii a pojmosloví.....	5
I. Teoretická základna fenoménu – několikero pohledů na novodobý šamanismus	7
a) Etymologie pojmu šamanismus	7
b) Šamanismus jako archaická technika extáze – Komparativní pohled Mircea Eliadeho.....	8
c) Od primitiva k polobohu – Šamani pod etnoloickým drobnohledem.....	9
d) Průkopníci novodobého šamanismu – Michael Harner, Caitlin Mathews	12
e) Neošamanismus a postmoderní techniky extáze – Pohled Dušana Lužného a současné religionistiky	17
II. Podoby současného českého šamanismu	
a) Kde se vzali, tu se vzali... první vlaštovky českého šamanismu.....	24
b) Indiáni z českých měst, luhů i hájů	29
c) Šamani z kyberprostoru	33
d) Duchové ve světě múzických umění – Inspirace současných českých umělců šamanismem	47
e) Houba nebo zhouba? – Čeští šamani a halucinogenní látky ...	53
f) Šamanismus jako módní póza – Kritické pohledy dalších zúčastněných.....	58

III. The Foundation for Shamanic Studies – Papíry na šamanismus	62
a) Obecné informace o nadaci	63
I. Zakladatel Michael Harner	63
II. Pojetí šamanismu ve FSS	64
b) Členství ve FSS	67
c) Semináře a workshop	68
d) Působení FSS na Slovensku	69
I. Centrum pre štúdium šamanismu	70
II. Annwin	70
e) Působení FSS v Čechách.....	71
f) Základní seminář FSS – Cesta šamana	73
IV. Pokus o religionistickou reflexi tématu novošamanismu	77
Závěr	81
Bibliografie	82
Abstract	85
Údaje pro knihovnickou databázi	86

Dosavadní stav výzkumu

Pominu-li religionistickou a etnologickou literaturu vycházející z výzkumu šamanismu a jeho nábožensko-společenských rolí v rámci původních kultur,¹ pominu-li také řadu publikací z oblasti filozofie a sociologie popisující současný stav společností² a soustředím-li se pouze na hlavní téma mé práce – současné podoby šamanismu na území České republiky, pak se hranička monografií a časopisů na psacím stole povážlivě ztenčí.

Na půdě akademické k tématu nejvíce přispívá brněnský religionista a sociolog náboženství Dušan Lužný. Jeho publikacím nechybí odbornost a kvalitní vědecká základna postavená na výborné reflexi dobového kontextu. Co ovšem v řadě prací postrádám, je kontakt s živou každodenní realitou tématu a s tím související hlubší vhled do světa českých novošamanů. Přínosem Lužného prací je vysvětlení důvodů vzniku a rozšíření novošamanského hnutí a jeho zařazení v rámci klasifikace nových náboženských směrů. Otázky *Co je to novošamanismus, kdo se k němu hlásí a jakým způsobem jej praktikuje?* však zůstávají zodpovězeny jen velmi obecně.

Pravděpodobně z důvodu krátké historie fenoménu jsem se nesečkala s žádnou odbornou ani populárně vědeckou monografií reflektující život novošamanů na území Čech. V sousedním Rakousku toto téma specifickým způsobem zpracovává Ute Moos.³ Nejedná se o odbornou studii, ale o spontánní zachycení novošamanského dění a vlastní pozice⁴ na současné náboženské scéně, z níž lze v religionistické práci na toto téma čerpat mnohé.

¹ Bádání v tomto směru, ať už lingvistické, etnologické či religionistické, nastiňuji v první kapitole práce.

² Literatura reflektující převážně postmoderní kulturu, globalizaci a multikulturalismus.

³ Moos Ute, Harner Michael, *Spirituální léčba: jiná cesta ke zdraví*, Ikar, Praha 2001

⁴ Autorka se novošamanismu věnuje i v praktické podobě.

Co se psaného slova týče, dosti inspirace jsem získala skrze články z novin a časopisů, jejichž součástí bylo nemálo rozhovorů s osobami novošamanismem v různé míře dotčenými. Vedle tiskovin jsem samozřejmě sáhla také po zdrojích z internetu. O věrohodnosti webových stránek lze jistě v mnohých případech pochybovat, dosti ovšem záleží na tom, co od nich očekáváme. Využívám nekritičnosti internetu jako prostředku, skrze nějž lze sdělit cokoliv a právě ono *cokoliv*, co se nějakým způsobem týká novošamanismu, určitým způsobem vypovídá o jeho místě v současné české společnosti a nachází tak své místo také v této práci.

Vzhledem k nedostatku literatury byl nejpřínosnějším materiálem pro vytvoření představy o současném šamanismu v Čechách, a tím pádem i pro vznik této práce, terénní výzkum a rozhovory s konkrétními představiteli novošamanismu, s jeho příznivci a kritiky.

Úvod

„Primitivní“, jakožto ty společnosti, které zůstaly negramotné a nepolitické, zatímco se nutně rozvíjely a rostly ve směrech, které měly civilizované společnosti sklon ignorovat. Tím, že používají méně nástrojů, nezajímají se o historii, má u nich ústní tradice přednost před zaplněnými knihovnami, nejsou vlečeni společenskými cíli a požívají značné svobody v pohlavním a vnitřním životě, žijí tito lidé převážně přítomností. Jejich každodenní skutečností jsou: síť přátel a rodiny, pole citů a energie, jakým je lidské tělo, země na které stojí, vítr vanoucí kolem a nejrůznější oblasti vědomí.“⁵

Garry Snyder není zdaleka jediný, koho život v mytologické přítomnosti v úzkém vztahu s přírodou, provázený širokou imaginací a bližší subjektivní znalostí vlastních fyzických schopností, fascinuje. Básník nachází ve světě archaického člověka kořeny hudby, tance, náboženství a filosofie. Nemalá skupina poutníků po rozličných duchovních stezkách s ním souhlasí a nechává se životem původních kultur inspirovat.

Nádech oné nostalgie po zlatém věku přírodních národů, žijících v ideálním světě ne nepodobném představě ráje, řízeném přísnými, ale spravedlivými zákony přírody, nelze na poli současné alternativní religiozity přehlédnout. Vzpomínka na ztracenou prvotní čistotu myšlení a žití se ozývá v kruzích novopohanů, v čarodějnických kultech, v novošamanských hnutích, ale i v oblasti ekologických a genderových aktivit.

Inspirace životem archaických kultur⁶ a její transformace nezbytná pro život v dnešním světě, zvláště pak v euroamerické společnosti, a především nespočetné varianty a mnohosměrnost, jimiž se tato transformace ubírá, mě již delší dobu zajímá a neustále překvapuje.

⁵ Snyder Garry, *Zemědům*, DharmaGaia, Praha 2000, s. 199-200

⁶ Která má sama o sobě nejrůznější podoby, protože ne u každého evokuje představa života původních civilizací shodné myšlenky.

Proto jsem se rozhodla věnovat tématu prolínání těchto, na první pohled tolik odlišných světů, prostor v mé diplomové práci.

V úvodu práce je poněkud předčasné přemýšlet o závěrech, přesto cítím potřebu poznamenat, že neustále se vyvíjejícím fenoménům uzavírání příliš nesvědčí. Tématu se věnuji od roku 2003 a od začátku jsem neustále provázena nutností stále znovu a znovu promýšlet a relativizovat veškerá svá spontánně vznikající hodnocení a soudy. Proto se pokusím přistupovat k případnému vytváření závěrů s největší opatrností.

Několik vět k metodologii a pojmosloví

Dříve, než se zcela ponořím do světa šamanů a novošamanů, měla bych pro pořádek ujasnit, kterak lze v těchto vodách plavat. Hned v první kapitole vysvětluji původ a tedy i správnou lokaci pojmu *šaman*, přesto jej v následujících částech užívám v mnohem širších souvislostech, tak, jak je v novošamanských kruzích zvykem. Stejně tak je tomu i s dalšími spekulativními pojmy pohybujícími se na hranici odborné a populární terminologie. Pro zachování autenticity se v řadě případů přikláním k terminologii popisovaných skupin a jedinců, kterou v případě potřeby dovysvětluji v poznámkách.

Co se týče označení onoho na půl reálného a na půl vysněného světa, v němž dnešní novošamani nacházejí inspiraci, nedošla jsem k vhodnějšímu řešení, než je převzetí antropologických a etnologických termínů *nativní kultura*, *původní společnost*, *archaický svět*. Subjektivu „*primitivní*“ se pro jeho pejorativní nádech snažím vyhýbat, používám jej výhradně v úvozovkách a ve většině případů pouze v citacích.

Vzhledem k tématu práce bylo nezbytné vycházet z většího množství nekorigovaného, případně nekvalitně korigovaného materiálu. V citacích z článků a rozhovorů získaných z novin a časopisů i v materiálech z internetových portálů ponechávám gramatické a stylistické nesrovnalosti. Rovněž tak v případě rozhovorů s představiteli novošamanismu zůstávám u hovorové češtiny, v níž diskuse obvykle probíhaly.

Pro vznik této práce byla nezbytná řada terénních výzkumů. Odehrávaly se především na území středních a východních Čech, několik rozhovorů jsem vedla rovněž na severní Moravě. V případě výzkumu seminářů *The Foundation for Shamanic Studies* jsem použila metodu zúčastněného pozorování. Při rozhovorech jsem se snažila poskytnout co nejvíce prostoru respondentům. Kladené otázky

byly dosti široké a otevřené a umožňovaly respondentovi hovořit o všem, s čím se téma šamanismu v jeho konkrétním přístupu pojilo. Během rozhovorů se mi několikrát stalo, že respondent převzal iniciativu a doslova mě „nepustil ke slovu“. V takových případech jsem do monologů nezasahovala, pokud se ovšem nedostaly příliš daleko od zkoumaného tématu.

Během psaní práce jsem navštívila jeden základní seminář pořádaný *The Foundation for Shamanic Studies* a dva semináře vedené lidmi, které činnost Harnerovy nadace inspirovala. Na těchto akcích jsem obvykle hovořila s většinou zúčastněných.⁷ Skrze kontakty a doporučení získaných na seminářích jsem se dostávala k dalším osobám, které mi k tématu novošamanismu měly co sdělit. V některých případech jsem použila diktafon, mnohdy však tato pomůcka nebyla nejvhodnější, v takových situacích jsem bezprostředně po rozhovoru vše, co jsem si zapamatovala, zaznamenala do terénního deníku. Při zpracování shromážděného materiálu jsem zjistila, že setkání, během nichž jsem diktafon nepoužila, ve mně zanechaly mnohem více mimoverbálních dojmů.

Z metodologického hlediska jsem uznala za vhodné přiklonit se především k popisné metodě, s jejíž pomocí materiál získaný z výzkumů v terénu zpracovávám.

⁷ V případě semináře FSS se počet účastníků pohyboval kolem třiceti (podrobněji na str. 73), další dvě akce navštívilo deset až patnáct osob.

I. Teoretická základna fenoménu – několikero pohledů na novodobý šamanismus

a) Etymologie pojmu šamanismus

Termín složený ze dvou částí, slovo *šaman* a ona na západě tolik oblíbená přípona *ismus*. S pomocí M. Eliadeho se v první řadě podíváme na etymologický základ slova *šaman*, které jsme prostřednictvím ruštiny převzali z jazyka Evenků. Vysvětlování tohoto výrazu na základě pálijského *samana* (v sanskrtu *šramana*), převzatého prostřednictvím čínského *ša-men*, přijímané většinou orientálců 19.století bylo poměrně brzy zpochybněno⁸, odmítnuto⁹ a nahrazeno snahou dokázat původ evenckého výrazu v turkicko-mongolských jazycích. Následně byla i tato hypotéza zpochybněna bádáním G. J. Ramstedta, který vrátil do hry spekulace o indickém původu slova a zároveň poukázal na obtížnost vysvětlování migrace pojmu ze střední Asie na asijský Dálný Východ, nutnost komplexního přístupu a obezřetného přihlížení k etnografickým a historickým údajům.¹⁰

V etnologii 20.století bylo běžné užívat synonymně výrazů *šaman*, *medicinman*, *kouzelník* či *čaroděj* k označení jedinců těšících se magicko-náboženské prestiži, jejichž přítomnost byla doložena v každém *primitivním* náboženství. V širší souvislosti užívali etnologové i historici toto názvosloví také pro počáteční etapy dnes již pevně ustanovených náboženských systémů, přičemž měli na mysli *primitivní* prvky doložené v daném náboženství. Pravděpodobně

⁸ Roku 1842 W. Schottem a roku 1846 Dordij Banzarovem. (Eliade, M.: *Šamanismus a nejstarší techniky extáze*, Argo, Praha 1997, s. 415)

⁹ Roku 1914 J. Némethem a roku 1917 B.Lauferem. (Eliade, M.: *Šamanismus a nejstarší techniky extáze*, Argo, Praha 1997, s.415)

¹⁰ Toho se zodpovědně zhostil S Shirokogorov v souvislosti s Evenky v řadě prací, které Eliade stručně shrnuje. Slovo *šaman* shledal v evenštině cizím a přímo v praxi šamanů našel prvky pocházející z jihu, konkrétně z buddhistické (lamaistické) tradice. (Eliade, M.: *Šamanismus a nejstarší techniky extáze*, Argo, Praha 1997, s. 416)

důsledkem těchto stereotypů se podobná interpretace termínů *šaman* a *šamanismus* dostala také do slovníku cizích slov.¹¹ Vzhledem k těmto skutečnostem se nemůžeme divit nejasnostem a problémům s přesnou interpretací pojmu, které přirozeně vedou k jeho nesprávnému chápání a používání.

b) Šamanismus jako archaická technika extáze – komparatistický pohled Mircey Eliadeho

Letmý dotek tématu religionistického pojmosloví postačil k rozechvění základů, které jsem prozatím ani nenavrhl. Předpokládám, že ač mě nutkání po exaktním vyjadřování může provázet až k závěrečné tečce práce, stejně k němu pravděpodobně nenajdu správný klíč, kterému bych při otevírání zámku nezkřivila jediný zoubek. Naštěstí ne všichni jsou v otázce interpretace termínu *šaman* skeptičtí, například Mircea Eliade se vyhradil vůči výše zmíněnému směšování šamanismu, magie a čarodějnictví. Uznává, že šaman je také kouzelníkem a *medicinmanem*, „*navíc je však také psychopompem a může být i knězem, mystikem a básníkem*“.¹² Eliade si troufá hovořit o šamanismu „*v přesném slova smyslu*“¹³ jakožto o fenoménu vykazujícím vlastní strukturu i známky určité historie.

Jak jsem již zmínila, postavu *šamana* Eliade lokalizuje v magicko-náboženském životě kmenů střední a severní Asie. V této oblasti se kromě šamanů setkáváme také s kněžími a obětníky, nelze tedy říci, že by role šamana znamenala monopol na veškerou činnost náboženské povahy. „*Šaman však zůstává hlavní osobou, protože*

¹¹ Šaman – ‚kouzelník, o kterém primitivní kmeny v sv. Asii a Severní Americe věří, že je prostředníkem mezi nadpřirozenými silami a člověkem‘. (Kol., Slovník cizích slov, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1998, s.763)

¹² Eliade, M.: *Šamanismus a nejstarší techniky extáze*, Argo, Praha 1997, s.25

¹³ *ibid.*

v celé této oblasti, kde extatická zkušenost je považována za zkušenost náboženskou v pravém slova smyslu, je šaman – a pouze on – velkým mistrem extáze.¹⁴

c) Od primitiva k polobohu – šamani pod etnologickým drobnohledem

To bychom měli pohled a vědeckou konstrukci religionisty, zabývajícího se tématem především teoreticky na základě lingvistiky, historie a komparatistiky.¹⁵ Dále se podíváme, jak na celou problematiku nahlíží etnologové. Na základě výzkumů nejen domorodých kmenů, ale i komplexnějších společností Sibíře, Melanésie, Nové Guineje, Indonésie, Afriky, Filipín či Austrálie a jejich archaické víry v existenci duše,¹⁶ objasňovala etnologie některé léčebné praktiky přírodních národů, při nichž se v hlavní roli představuje postava *šamana*.

První záznamy o existenci přírodních národů nacházíme v dílech křesťanských misionářů. Ta mohou mít různou kvalitu od pejorativních odsuzujících spisků, až po kvalitní etnologické popisy etnik, pocházející z pera osvícenějších jedinců, kteří preferovali důkladné seznámení s kulturou, do níž se snažili vstoupit.

Mezi nejznámější autory věnující se tématu přírodních národů patří francouzský antropolog Claude Lévi-Strauss, stoupenec strukturální analýzy, kterou aplikoval především na analýzy obyčejů, mýtů, mytologií a myšlení přírodních národů. Za předchůdce strukturalismu je považován francouzský sociolog a etnolog Lucien Lévy-Bruhl. Jeho dílo je věnováno především prelogickému myšlení přírodních národů a rozboru symbolických významů jevů v těchto společnostech. V dílech

¹⁴ Eliade, M.: *Šamanismus a nejstarší techniky extáze*, Argo, Praha 1997, s.25

¹⁵ Eliadeho závěry otevírají široké pole diskuse, nemusíme s ním nutně souhlasit, že lze exaktně popsat, co je, co není šamanismus, každopádně nám jeho interpretace pomůže při srovnávání s jinými názory religionistů a jiných odborníků bádajících v této oblasti.

¹⁶ Zásadní aspekt šamanismu.

obou badatelů se setkáváme s více či méně otevřeným poukazem na primitivnost přírodních národů ve srovnání s moderní západní civilizací.

Dřívější eurocentrický ráz nemá v dnešní etnologii místo, stejně tak ve většině případů odzvonilo snahám o vtěsnání všech lidských kultur pod jednu obecnou teorii.¹⁷ Majoritní praxí současných badatelů je soustředění se na konkrétní etnika a konkrétní aspekty jejich života. V oblasti nativních kultur pozornosti neunikají léčebné praktiky a jejich možná koexistence s moderní vědou.¹⁸ Zájem se točí kolem duchovního povolání šamana a jeho přijetí vlastní komunitou, na němž je úspěch jeho role závislý. Například etnoložka Margery Wolf řeší ve své studii¹⁹ sociální a kulturní aspekty tohoto přijetí či odmítnutí, navíc okořeněné o souvislosti s genderovou otázkou, která je rovněž častým tématem podobných výzkumů.

Mnoho odborníků činí objektem svého zájmu sakrální léčebné předměty a amulety i jejich proměnu v kontextu celkové proměny zkoumané skupiny. Poměrně velká skupina etnologů a sociálních antropologů se věnuje politickým problémům etnik především v souvislosti s potlačovanými nároky původních obyvatel.²⁰ V rámci nejrůznějších projektů iniciují tito aktivisté osvětu menšin i širší veřejnosti. Snaží se zprostředkovat dialog mezi Indiány, vládou i korporacemi, hájícími na původním území daných etnik své zájmy, snaží se o rehabilitaci tradic i narušené identity.²¹

Za snahami o pomoc potlačovaným kulturám lze kromě hlodajícího euro-amerického svědomí vidět také ekologické aspekty vycházející

¹⁷ Několik zatvrzelých generalizátorů lze v etnologii stále nalézt

¹⁸ Např. Kenyon Susan M., *Zar as modernisation in contemporary Sudan*, *Anthropological Quarterly* 68 (2), 1995, s. 107-102, Shahrp Lesley, *Exorcists, Psychiatrists, and the Problems of Possession in Northwest Madagascar*, *Social Science Medicine* 38, 1994, s. 525-542

¹⁹ Wolf Margery, *The Woman who didn't become a shaman* in Hicks, David (ed.), *Ritual and Belief. Readings in the Anthropology of Religion*. The Mc Graw-Hill Companies, 1999 s.130-142

²⁰ Ukázkovým příkladem jsou desítky až stovky let staré spory severoamerických indiánů s naftařskými společnostmi. Např. Mander, J.: *V nepřítomnosti posvátného*, Doplněk, Brno 2003

²¹ Tyto snahy nezřídka naráží na řadu překážek legislativou počínaje a lidským faktorem konče.

z pozůstatků mýtu ušlechtilého divocha²² - stereotypu představy *ekologického indiána* žijícího nerušeně v souladu se svým prostředím.²³ V širší míře se ekologii a environmentalismu v souvislosti s původními národy věnuje samostatná disciplína *ekologická antropologie*.²⁴

V neposlední řadě je třeba zmínit mezi etnology dosti populární sběr ústní lidové slovesnosti a mytologie původních kultur.²⁵ Sbírky nejrůznějších pohádek, mýtů a legend plní regály knihkupectví, což jen potvrzuje, že tuto zálibu s odborníky sdílí i široký okruh laických čtenářů.

Ohledně samotného tématu šamanismu lze dohledat řadu výpovědí badatelů, kteří přesně popisují nejrůznější aspekty léčebných rituálů a obřadů vykonávaných určitým šamanem na určitém místě a stejně tak shromáždit a srovnat řadu zobecňujících teorií²⁶ postavených na společných rysech magicko-náboženského života. Jednou z otázek, kterých je toto téma plné, ovšem zůstává, zda religionistice i etnologii neuniká zásadní poselství každého konkrétního aktu²⁷, zda se celá okázalá, pečlivě zkoumaná a rozebíraná „náboženská hra“ neděje právě kvůli nesdělitelnému, nezachytitelnému tajemství, které ji jako jediné plní smyslem. Nežijeme v osvícenství, abychom po vědě požadovali zachycení nezachytitelného a sdělení nesdělitelného. Můžeme ovšem požadovat jasné vymezení vlastního stanoviska, sebereflexi a otevřenost.

²² Fascinace původními kulturami a jejich čistotou doprovázená nostalgií po ráji, vycházející z mýtu o dávno zmizelém zlatém věku. Myšlenka zrozená v období humanismu a renesance, která z etnologického myšlení nikdy zcela nezmizela.

²³ V této absolutní podobě je tvrzení vyvráceným mýtem, například geochronolog P. Martin prokázal vymizení třiceti pěti druhů savců vlivem rychlých přesunů paleoindiánů ze severu Severní Ameriky na jih. Faktem zůstává, že chápání ekologie a environmentalismu je v kultuře, která tyto pojmy stvořila, radikálně odlišné od zákonitostí vztahu k přírodě v původních lovecko-sběračských kulturách.

²⁴ Podobor antropologie spojovaný se jménem Conrad P. Kottak vznikl v šedesátých letech 20. století na Columbijské Univerzitě.

²⁵ Z českých odborníků se v současné době ústní lidovou slovesností národů žijících v oblasti Sibíře mimo jiné zabývají Tomáš Boukal, PhD. a Mgr. Pavlína Brzáková.

²⁶ V současnosti již nepříliš populárních.

²⁷ Ať už jde o praktiky šamana či jiných náboženských rolí.

d) Průkopníci novodobého šamanismu – Michael Harner, Caitlin Matthews

K vlastnímu postoji religionistiky k problematice *šamanismu* se vrátím na závěr kapitoly. Ještě před tím však pro úplnost věnuji prostor výpovědím těch, kterých se má práce nejvíce týká. Odborníkům i lidem, které běžně potkáváme na ulici či v obchodě, individualitám vchovaným západní kulturou, jež se různými způsoby setkaly s různými modifikacemi magicko-náboženské praxe přírodních národů, které v jejich životech zanechaly nesmazatelnou stopu.

Jedním z *guruů* dnešních příznivců přírodních kultur a jejich duchovního života je americký etnolog Michael Harner, zakladatel Foundation for Shamanic Studies.²⁸ Tento „otec západního šamanismu“²⁹ oslovil široké pole *duchovních hledačů*³⁰ knihou *Tajemství šamanismu*,³¹ stručně zde uvedu její obsah.

Autor poměrně stručně popisuje šamanskou praxi různých domorodých etnik, především jihoamerických indiánů kmene Chivaro a Konibo. Upozorňuje jak na léčitelský aspekt šamanismu, jenž dnešní západní medicína do jisté míry opomíjí, tak, a to především, na možnost osobního růstu člověka skrze šamanské techniky, jejichž základy ve své práci zprostředkovává. Knihu je možno chápat jako určitou legitimizaci šamanské praxe v současné západní kultuře.

Soudě z podtitulu, jde svým způsobem o jakýsi zjednodušený návod, jak se tady a teď stát šamanem, jak praktikovat šamanismus, shrnutím komplexnosti jevu do několika jednodušších úkonů a cvičení. Harner sice upozorňuje na mnohem složitější aspekty šamanismu a získání šamanských schopností, na druhou stranu však

²⁸ K Michaelu Harnerovi i jeho nadaci se vrátím v samostatné kapitole.

²⁹ <http://www.samani.hyperlinx.cz>

³⁰ Pojmem rozumím širokou skupinu účastníků současné české náboženské scény preferující putování po alternativních nových náboženských směrech a vytvářející jejich synkrezí stále novou individuální religiozitu.

³¹ Harner Michael, *Tajemství šamanismu*, Eko – konzult, Bratislava 1996

tvrdí, že člověku stačí úspěšně dosáhnout šamanského stavu vědomí a poznat své duchy pomocníky k tomu, aby se stal šamanem. „*Dosáhnete-li úspěchu v uvedených fázích, můžete se klidně nazvat šamanem.*“³²

Důležitým aspektem Harnerova pojetí šamanismu je důraz na individualitu oproti společenské funkci šamana, jež je pro tradiční společnosti charakteristická. Harner tvrdí „...*můžete pracovat pouze proto, abyste pomáhali sobě.*“³³ Co se týče samotného vysvětlení pojmu *šamanismu*, nezůstává autor pozadu a rovněž přispívá svou troškou do mlýna. Označuje šamanismus jako činnost: „*Šamanismus je činnost s pohyblivou pracovní dobou*“,³⁴ a vedle toho nenechává v pozadí jednoznačné nadšení pro věc a pozitivní přístup ke všemu co s sebou šamanismus a jeho techniky přináší: „...*seznámení se šamanismem, to je proces úsilí a radosti, který nikdy nekončí*“³⁵. Polemiku s autorem bestselleru *Tajemství šamanismu* ponechám na následující kapitole, zde jde především o načrtnutí postojů k *šamanismu* různých autorit, majících s tématem *co do činění*.

Další západními šamany oblíbenou a často citovanou autorkou je Caitlin Mathews³⁶, autorka knihy *Zpívej své duši na cestě domů* s podtitulem *Šamanismus pro současného člověka*³⁷. I této knize věnuji ve své práci větší prostor, neboť stejně jako Harner kvalitně reprezentuje přístup západních šamanů k oblasti jejich zájmu.

Autorka navrhuje další z řady návodů k osvojení si šamanských technik, na téměř třech stech stran popisuje čtyřiaosmdesát

³² Harner Michael, *Tajemství šamanismu*, Eko – konzult, Bratislava 1996, s. 54

³³ *ibid.*, s. 137

³⁴ *ibid.*, str. 56

³⁵ *ibid.*, str. 54

³⁶ Publikovala dvacet knih o keltských náboženských a mystických tradicích, 28 let žije a pracuje jako šamanka. Se svým manželem Johnem Matthewsem učí keltskému šamanismu a šíří znalosti o původním britském lidovém učení a tradicích. Pořádá kurzy *Walkers Between the World*, vede poradenskou šamanskou praxi, vyučuje aktivní metodu šamanizování.

³⁷ Mathews Caitlín, *Zpívej své duši na cestě domů*, Alternativa, Praha 1997

praktických cvičení „spojením se zemí“³⁸ počínaje a „šamanským zasvěcením konče“³⁹. V samotném úvodu najdeme „důležitou poznámku“⁴⁰ varující před zkoušením cvičení obsažených v knize v případě mentální nestability či při užívání léků ovlivňujících vědomí a snižujících schopnost řídit motorová vozidla.⁴¹ Ohledně pojmu *šamanismus*, respektive *moderní šamanismus* se Mathews vyjadřuje takto:

*„Moderní šamanismus se zaměřuje na současné problémy a pomáhá lidem znovu se spojit se zemí prostřednictvím rituálů a léčebné praxe. Vytváření rituálů šamanskými prostředky posiluje lidi, kteří byli zbaveni síly spíše odcizujícími než opětně integrujícími náboženskými prostředky.“*⁴²

Důraz je kladen na užitečnost šamanismu, a s tím související aktivní praktický přístup. Nechybí ujištění, že šamanismus mohou provozovat heterosexuálové i homosexuálové.⁴³ Autorka upozorňuje rovněž na nebezpečí deformace šamanismu:

*„Nedostatečné porozumění jeho podstatě, úpadková kultura a vliv technik „new age“, které k šamanismu nemají žádný vztah, často znehodnocují celosvětovou tradici šamanismu místními „specialitami“.“*⁴⁴

Nezodpovězenou otázkou ovšem zůstává, co je kritérium pro dostatečné porozumění podstatě šamanismu, a kdo ze západních vědců si troufá je definovat.

U Caitlin Matthews najdeme nejen řadu paralel s knihou M.Harnera⁴⁵, ale také několik odlišností, například v podkapitole *Povolání* Matthews na rozdíl od Harnera přiznává, že: „šamanismus je

³⁸ *ibid.*, s.17

³⁹ *ibid.*, s.18

⁴⁰ *ibid.*, s.16

⁴¹ Není to právě šamanismus, který jakékoliv spekulace o mentální stabilitě a nestabilitě zcela relativizuje?

⁴² Matthews, Caitlín: *Zpívej své duši na cestě domů*, Alternativa, Praha 1997, s.25

⁴³ *ibid.*, s.27

⁴⁴ *ibid.*, s.29

⁴⁵ Harner je zde několikrát citován

jedním z nejnáročnějších povolání“,⁴⁶ vyhýbání se vyvolení či neuposlechnutí povolání pokládá za velmi nebezpečné.

Spolu s Harnerem zaujímá poměrně negativní vztah k užívání psychotropních látek v rámci západní šamanské praxe:

*„...jen málo lidí na západě bylo poučeno o používání psychotropních látek jako o prostředku šamanského cestování. Nemáme rady starších, kteří by nás poučili o cestách, nebezpečích a výhodách. Z tohoto důvodu a dále proto, že se naše společnost dívá na drogy jako na prostředek potěšení a zábavy, jsem nikdy neschvalovala kombinaci šamanismu a užívání drog.“*⁴⁷

Další paralelou těchto dvou představitelů novodobé vlny zájmu o šamanismus, je důraz na zaznamenávání svých vlastních šamanských zážitků.⁴⁸

Názory Matthews a její koncepce západního šamanismu vykazuje celou řadu paralel s fenomény řazenými do tzv. hnutí New Age, přestože se vůči němu vymezuje. Autorka operuje s pojmy typu *věk Ryb a věk Vodnáře, pomoc Vesmíru, koloběh života, reinkarnace...*, což mimo jiné nasvědčuje také značné synkretické tendenci v přístupu k tématu. Odkazuje na Jamese Lovelocka a jeho hypotézu Gaya⁴⁹. Výrazné ekologické myšlenky předkládá v odkazu na A. Naese: *„Všechno by probíhalo hladce, kdyby bylo ego rozšířeno a prohloubeno tak, aby ochrana přírody byla pociťována a vnímána jako ochrana samotného našeho já.“*⁵⁰ A v neposlední řadě zdůrazňuje význam věštění, což uspokojuje další z potřeb dnešních duchovních hledačů.

Mezi řádky lze vyčíst, že autorka pokládá celou moderní společnost za nemocnou, tato civilizační choroba by se dala nazvat *Absence*

⁴⁶ Matthews, Caitlín: *Zpívej své duši na cestě domů*, Alternativa, Praha 1997, s.24

⁴⁷ *ibid.*, s.105

⁴⁸ *ibid.*, s.32

⁴⁹ Přesvědčení, že planeta Země je živoucí bytost, Gaia, obdařená vlastní inteligencí, jejíž pomocí Gaia udržuje rovnovážný stav podmínek vhodných pro existenci života. (Lužný, Dušan: *Nová náboženská hnutí*, MU Brno, 1997, s.91

⁵⁰ Matthews, Caitlín: *Zpívej své duši na cestě domů*, Alternativa, Praha 1997, s..266

šamanismu. Do své šamanské léčitelské metody zahrnuje řadu alternativních psychoterapeutických praktik jako jsou například kineze, rodinné konstelace a jiné.

V podkapitole *Závazek a zasvěcení* jsou problémy a zkoušky, jež přináší běžný život šamanů postmoderního Západu přirovnávány ke zkouškám šamanů tradičních společností. Co se týče zasvěcení, „*V naší době se šamanská iniciace častěji provádí na duchovní úrovni, protože máme málo učitelů, kteří by udělovali ‚autorizaci‘. V každém případě musí kandidáta přijmout jeho komunita.*“⁵¹

Kniha, která je původně určena: „...čtenářům ze západního městského prostředí.“⁵² nabádá k úctě a respektu k tradicím z jiných částí světa a doporučuje hledat šamanské aspekty v původní kultuře rodné země adepta.

„*Šamanismus je na jedné straně silně mystický, na druhé straně ale také velmi obyčejný. Není nutné žít v odloučenosti nebo se odívat do per, abyste ho mohli provozovat. Žít se šamanským uvědoměním poutníka mezi světy je něco, co můžeme praktikovat bez ohledu na místo pohybu.*“⁵³

Poslední stránky příručky tvoří slovníček termínů, jež jsou použity v poněkud specifických významech, nenacházejících se v běžných slovnících. Dále seznam časopisů věnujících se šamanismu, seznam magnetofonových nahrávek zaručujících čerpání ze zdroje. A samozřejmě nepostradatelné kontakty na skupiny zabývající se šamanskými studii, kde si každý může najít svého duchovního učitele, neb „*žádná kniha nenahradí přímé učení s dobrým šamanským učitelem, ani vám nemůže poskytnout více zážitků, než je sdílení zážitků s cvičící skupinou.*“⁵⁴

⁵¹ *ibid.*, s.272

⁵² *ibid.*, s.273

⁵³ *ibid.*, s.278

⁵⁴ *ibid.*, s.290

e) Neošamanismus a postmoderní techniky extáze – pohled Dušana Lužného a současné religionistiky

Od příkladu několika výpovědí k tématu šamanismu ze strany religionistiky, etnologie i samotných aktérů na poli současné západní religiozity⁵⁵ se nyní posunu k dalším interpretacím, věnujícím se jevu v jeho aktuální podobě, v religionistice nazývaným *neošamanismus*, *novošamanismus*⁵⁶. Na pomoc si zde přizvu religionistu Dušana Lužného a jeho názory publikované v článku *Neošamanismus – postmoderní techniky extáze. K problematice náboženství v dnešní době.*⁵⁷

Základnu pro vznik neošamanismu a dalších podobných hnutí vidí autor v pluralitě náboženských světů v dnešní době, v níž se v rámci globalizace vytváří prostor, ve kterém jednotlivé kultury a subkultury nacházejí domov. Dochází k pronikání odlišných kultur do euroamerické kulturní oblasti, ožívování „zapomenutých“ prvků naší vlastní tradice, což nabízí možnost synkretického oživení určitého náboženského vyjádření. Naším příkladem tohoto jevu je šamanismus a jeho revitalizace v naší současné kultuře skrze přizpůsobení dnešním sociokulturním podmínkám. Tuto modifikaci nazývá Lužný *neošamanismem*.⁵⁸

Jak jsem již zmínila, fenomén šamanismu lze nalézt v náboženských tradicích celého světa, vyznačuje se mimořádnými schopnostmi a především extatickou zkušeností. Nejčastější prostředky k dosažení transu⁵⁹ jsou hudba, tanec či požívání

⁵⁵ Výpovědi účastníků magicko-náboženské praxe původních národů v tradiční podobě pro nedostatek materiálů neuvádím.

⁵⁶ Samotní aktéři z větší míry užívají pojem šamanismus.

⁵⁷ Religio, III/1995/2, str.169-180

⁵⁸ Lužný upozorňuje na problém s metodologickým uchopením kvůli živosti a aktuálnosti jevu.

⁵⁹ Představitelé současného západního šamanismu by hovořili o *šamanském stavu vědomí*.

narkotik,⁶⁰ což vede k individuálnímu prolomení zaběhnutého programu tohoto světa, dosažení prozření, vhledu, mystického vytržení, ztráty omezeného jáství, spojení s transcendentnem... Dosažené efekty mohou být individuální či komunální.

Lužný zdůrazňuje dva podstatné prvky šamanismu a neošamanismu. Specifické užívání psychedelických drog a hudby a specifickou psychedelickou zkušenost.

V samotném neošamanismu autor postrádá například iniciaci formou „šamanské nemoci“ a podobné důležité prvky.⁶¹ Spíše než o šamanských stavech vědomí hovoří o změněných stavech vědomí či psychedelické zkušenosti. Poukazuje na aktivní využívání moderních technologií,⁶² požívání drog k účelům osobní transformace, zintenzívnění vnímání a změny perspektivy, komunikaci s posvátným či k terapeutickým účelům.⁶³ Cílem je psychedelická zkušenost, jinými slovy stav změněného vnímání a mimořádných zážitků vedoucí ke změně obrazu světa a celkové proměně jedince.

Navozený změněný stav vědomí podléhá časoprostorové determinaci a momentálnímu stavu jedince při užití psychedelik. Charakteristické je silné prožívání jinakosti, vize mnohovrstevnosti reality a existence jiných světů, eliminace vlastního já či prožitky jednoty všech věcí. Rozplynutí *Já* v universu znamenající naplnění obou rovin vnímání posvátného – *mysterium tremendum et fascinans*.⁶⁴

⁶⁰ Některé skupiny, například Foundation for Shamanic Studies, užívání narkotik výslovně odmítají – jeden z podstatných znaků přizpůsobení se zdejší kultuře a jejím zákonům.

⁶¹ U skupin působících v Čechách a na Slovensku jsem se s šamanskými nemocemi také nesetkala, ani samotná iniciace není specificky popsána. Šamanské stavy vědomí jsou zcela individuální a individuální je také jejich interpretace. Pro každého *šamana* tedy může být iniciací zcela odlišná zkušenost. (pozn. autorky)

⁶² Neplatí pro jedince a skupiny inspirované životem tradičních kultur, kteří se vymoženostem dnešní civilizace snaží v rámci svých možností vyhýbat. (pozn. autorky)

⁶³ Lužný má na mysli především požívání marihuany, LSD, Ecstasy a hub obsahujících psylocibin

⁶⁴ Podrobný rozbor pojetí posvátna jako *tremendum et fascinans* podrobně rozpracoval Rudolf Otto v knize *Posvátno*, Vyšehrad, Praha 1998.

Používání marihuany a LSD zařazuje Lužný především do začátků neošamanismu v 60. letech minulého století, psylocibinové houby a Extasy řadí do kultury 90. let téhož století. Tento posun nazývá přechodem od romantizujícího individualisticko komunálního psychedelického utopismu šedesátých let k individualisticko globalistickému psychedelickému realismu let devadesátých.

Neošamanismus vyrůstá z kontrakultury šedesátých let jakožto alternativa ke vzorcům chování dominantní kultury rozvinutých industriálních společností. Základními dimenzemi jsou za prvé kulturní rovina, v níž dochází ke zvýšení interkulturní vnímavosti a otevřenosti vůči vlivům jiných kultur.⁶⁵ Za druhé sociální rovina, již charakterizuje radikální politický protest a hledání alternativy vůči politickým a ekonomickým mechanismům dominantní společnosti.⁶⁶ A za třetí individuální rovina, jejímž těžištěm je obnova individuálního Já a interpersonálních vazeb, důležitou roli zde hrají meditační praktiky různých kultur a účinky psychedelických drog.

Jak je vidět, Lužný se ve svém pojednání nepřestává zaobírat tématem psychedelik. U představitelů neošamanismu nachází představu, že skrze psychedelické drogy lze změnit lidstvo a vyřešit problémy dnešního světa, které jsou důsledkem potlačené schopnosti vnímání skutečnosti a lze je tedy vyřešit jedině novým, mystickým vhledem do reality, který započne individuální a následně globální kulturní transformace.

Tyto představy tvoří jádro „*psychedelického náboženství*“, jehož základy vyjádřil Timothy Leary (*The Politics of Ecstasy*):

„Nástrojem systematického náboženství jsou chemikálie (...) LSD je západní jóga. Cílem všech náboženství stejně jako cílem LSD je v podstatě dosažení vrcholu: tj. rozšířit vaše vědomí a prožít extázi a v ní zjevení“⁶⁷

⁶⁵ Zvýšený zájem o tradice Asie a přírodních civilizací.

⁶⁶ Studentská hnutí, hnutí za mír a podobné.

⁶⁷ Leary, Timothy, *Politika extáze*, Votobia, Praha 1997

Pravděpodobně vzhledem ke stáří Lužného pojednání,⁶⁸ chybí vyjádření k nejnovějším trendům alternativní náboženské scény, kterými je bezpochyby internet a s ním i jakýsi *virtuální šamanismus*, podrobněji se k tomuto tématu vrátím na dalších stránkách.

Legitimní otázka, zda lze výše zmíněné skutečnosti, doprovázející téma neošamanismu, považovat za religiózní fenomén, záleží na přístupu k definicím náboženství. Dle Lužného jsou fenomény, které zde zahrnuje pod termín neošamanismus, výrazem proměnlivé a dobově podmíněné podoby religiozity. Pro studium z religionistické perspektivy je třeba vztáhnout neošamanismus k aktuálním sociokulturním podmínkám, pro které jsou charakteristické určité změny často vnímané jako indikátory změny kulturního paradigmatu.

V dnešních rozvinutých zemích dochází k nadprodukcí znaků, kulturních obrazů, které jsou díky informačním technologiím masově šířeny a masově konzumovány. Dle Jeana Baudrillarda vzniká nadprodukcí znaků hyperrealita a simulace, stírá se hranice mezi tvůrcem a příjemcem, každodennost se estetizuje a dochází ke znovusjednocování sfér kultury, jež byly rozděleny během destrukce tradiční společnosti a formování společnosti tradiční – proces *de-diferenciace*.⁶⁹

V náboženské oblasti to znamená rušení ostrých hranic, jež v moderně oddělovali sakrální a profánní. V pre-moderních kulturách náboženství víceméně neexistovalo, posvátné bylo imanentní v profánním, náboženství bylo součástí sociálního.

Moderní doba umožnila procesem diference oddělení – vytvoření náboženského a sekulárního, vznik velkých náboženských organizací, které k náboženství vychovávaly skrze proces náboženské socializace a prováděly kontrolu víry a věřících. Došlo ke ztrátě významu náboženské extáze jako výrazu přímé náboženské citovosti a

⁶⁸ Jde o rok 1995.

⁶⁹ Scott Lash, *Sociology of Postmodernism*, London – NY: Routledge 1991

komunikace s posvátným, s čímž jde ruku v ruce pokles významu individuálního zážitku, institucionalizace charismatu a růst masovosti...

Vzhledem k tomuto modernímu přístupu lze v neošamanismu spatřovat postmoderní taktiku směřující k rozbití exkluzivity a privilegií, demonopolizaci a detotalizaci žitého světa, snahu rozbít totalitarismus moderny znovuzачleněním předmoderních tradičních prvků. Prostý návrat k tradicím není možný, proto se doba uchýlila k přetváření tradičních podob religiozity do podob moderních a postmoderních.

V postmoderně se ruší hranice mezi vysokou a nízkou kulturou, není zde místo pro *auru* posvátnosti, proto se posvátné může vrátit zpět do roviny každodennosti. Psychedelické zážitky tím, že mění perspektivu a otevírají jiné prostory, znovu posvěcují každodenní svět. Ruší se separovaná sféra náboženství.

Podle Dušana Lužného lze neošamanismus zahrnout do širokého proudu New Age, který se snaží vytvořit staronový monismus a usiluje o osobní i celospolečenskou transformaci. V kontextu západního pojetí individuality se komunální charakter šamanismu mění v individuální experimentování a psychoterapii. Snaha změnit moderní individualismus orientovaný na *ego* na postmoderní individualismus orientovaný na *Já*. Identita jedince, která byla v tradičních společnostech pevná, stabilní a celostní, se v moderní společnosti stala proměnlivou, mnohvrstevnou, osobní, sebereflexní, předmětem změny a inovace. V postmoderním světě je identita stále křehčí a nestabilnější, „já“ je pod neustálým náporom útoků vnějšího světa, který je obydlen obrovským nepřehledným množstvím „ne-já“.

Prostředky komunikace umožňují zažívat globálnost dnešního světa na vlastní kůži, vše je vnímáno jako obraz, který je před nás postaven, abychom ukojili svou touhu konzumovat. Vědomí globality vede jedince zpět do jeho každodennosti, prostřednictvím globálnosti

se v člověku znovu probouzí lokálnost. Globálnost a lokálnost postmoderny se v oblasti náboženství projevuje v existenci nových náboženských hnutí čerpajících z prostorově vzdálených tradic a na druhé straně oživující zapomenuté domácí tradice.

R.S.Ellwood a H.B.Partin dávají problematiku nových náboženských hnutí do přímé souvislosti s šamanismem, nacházejí řadu společných znaků. Zmíním centrální úlohu charismatické osobnosti s extatickou zkušeností, existenci nadpřirozených pomocníků, odmítání ortodoxie, zdůrazňování spontánního rituálu, eklekticismus, synkretismus, význam léčení, iniciace, magické praktiky a jiné. Toto vše přináší znovuobjevení šamanismu jakožto účinné síly proti hodnotám technologické a racionalistické kultury.

Šamanismus i New Age spojuje přesvědčení, že žijeme v období probíhající radikální změny kultury, příchodu nového věku založeném na ženské spiritualitě.⁷⁰ Časté téma změny paradigmatu, vztah objekt-subjekt má být nahrazen holistickým, ekologickým paradigmatem, který se snaží vidět svět jako složitou strukturu navzájem se ovlivňujících prvků. Neošamanismus v řadě případů úzce souvisí s hnutím lidských potenci, neopaganismem, léčitelstvím a jinými aktivitami řazenými pod hnutí New Age. Na druhou stranu má však neošamanismus množství specifičností, které nás opravňují pojímat jej jako samostatný fenomén.

Otázka zní, jaký mají tyto fenomény význam pro studium náboženství. Je třeba určitého posunu ve studiu náboženství od fenoménů založených na metavyprávění, na *Slově*, k žité postmoderní religiozitě, pro níž je typická vizualizace, tedy *Obraz*. Ožívá religiozita, která se odehrává mimo velké organizační struktury. Tato *neviditelná náboženství* představují oblast neoficiální sféry náboženského života, sféry, v níž se projevují tradiční lokální

⁷⁰ Ženská spiritualita není vyloženě ženskou záležitostí, z mých zkušeností se však šamanských seminářů a skupin zúčastňují ve větší míře právě ženy.

prvky religiozity a kde se klade důraz na nezprostředkovaný náboženský zážitek. Reflexe této skutečnosti pak znamená posun od studia slova ke studiu chování, studiu lidové, neoficiální religiozity.

Z religionistického hlediska znamená studium *problémových* náboženských fenoménů snahu o zviditelnění neoficiální roviny dnešní religiozity a současně eliminaci vznešenosti vedoucí k jisté nadřazenosti ve vědeckém bádání. V následujících stránkách se pokusím zachytit, popsat či zprostředkovat právě onu lidovost, spontánnost a živost fenoménu současného západního šamanismu, respektive neošamanismu.

II. Podoby současného českého šamanismu

a) Kde se vzali, tu se vzali... aneb první vlaštovky českého šamanismu

Skutečnou explozi zájmu o kulturní dědictví původních kultur jakožto inspiraci pro vlastní duchovní růst lze zařadit až do posledních deseti, respektive patnácti let. Atmosféra doby pobízející jednotlivce k individuální práci na sobě samém. Ve srovnání s minulým režimem příznivá politická situace neomezující svobody vyznání, sdružování a vykonávání náboženské praxe.⁷¹ Širší možnosti cestování a teoretického i praktického poznávání cizích kultur a tradic a v neposlední řadě bleskový nárůst užívání internetu. To vše a mnohé jiné můžeme nalézt v pozadí aktuální situace současné alternativní religiozity.

V této kapitole se pokusím nahlédnout do dob starších, které sice nebyly nijak zvlášť nakloněny alternativám jakéhokoliv rázu, přesto však tento zájem zcela nepotlačily. Kořeny jevu, který lze na dnešní náboženské scéně označit jako *novošamanismus* jsou dosti rozvětvené, stejně tak jako podoby samotného fenoménu. Načrtnu tedy alespoň dvě větve, které jej utvářely a do jisté míry ovlivnily současnou podobu.

Novošamanismus souvisí se zájmem o původní kultury, zejména kultury indiánské. První zprávy z indiánského prostoru se na naše území dostaly krátce po Kolumbově plavbě⁷² prostřednictvím cestovatelů a misionářů. Za dob násilné rekatolizace v rámci habsburské monarchie odešla řada českých protestantů a intelektuálů do Nového světa. Mezi nimi figurovala také skupina Moravští bratři,⁷³ kteří pak působili jako misionáři mezi místními indiánskými kmeny a

⁷¹ Samozřejmě pokud je toto jednání v souladu se zákonem.

⁷² Datované do roku 1492.

⁷³ Původně Jednota Bratrská, Unitas Fratrum, jejíž členové odešli nejprve do Saska a odtud pak vyrazili na misie. Označení Moravian Brothers se jim dostalo až v USA.

dnes jsou jednou z nejsilnějších křesťanských komunit mezi kanadskými Indiány.

V polovině devatenáctého století zesílil proud emigrantů z Čech do USA a mnozí z nich se dostali do přímého kontaktu s mizejícím původním obyvatelstvem. Několik šlechticů a mecenášů z českých zemí zakládalo indiánské sbírky, například Josef II. Colloredo Mansfeld na zámku Opočno nebo Ferdinand d'Este na Konopišti. V roce 1862 zřizuje Vojtěch Náprstek na základě podobných sbírek Náprstkovo muzeum v Praze.

Vliv romantické proměny představy o Indiánovi polozvířeti v obraz Indiána ušlechtilého divocha inspiroval v USA hnutí jako je skauting a Woodcraft League.⁷⁴ Obě organizace našly v brzké době následovníky také na území tehdy ještě habsburské monarchie. Zejména woodcrafteri vedeni M. Seifertem si brali za vzor ideu ušlechtilého severoamerického Indiána jako duševně i tělesně silného člověka žijícího v souladu s přírodou.

„Mnoho nezávislých mladých mužů a žen vyráželo o víkendech do lesů, kde na romantických místech zakládali campy a osady a z jejich proudu se postupně zformovalo nezávislé trampské hnutí. Někteří z trampů se inspirovali indiánskou kulturou a vyráběli po indiánském vzoru korálkované věci. V předválečném období přestala být přítomnost týpí na českých lukách výjimečnou zvláštností.“⁷⁵

Doba okupace i nástup komunistického režimu činnostem podobně orientovaných skupin příliš nepřála. Změna k lepšímu přišla částečně v šedesátých letech, kdy se antropologům kolem Náprstkova muzea podařilo rozšířit informace ohledně cizích kultur, včetně těch indiánských.⁷⁶

„60. až 80. léta také byla časem obnovy skautingu, woodcraftu a dalších organizací, které se cítily být inspirovány ve větší či menší míře severoamerickými Indiány. Pracovaly především s dětmi, a

⁷⁴ Založeno E.T. Seatonem.

⁷⁵ <http://www.woodcraft.cz>

⁷⁶ Do této skupiny odborníků patří například Václav Šolc a Vladimír Hulpach.

Indiáni, woodcraft, skauting a pod. byl často riskantně skrýván před bdělým okem stranických dohlížitelů. Někteří z vedoucích pak byli za svou práci různým způsobem stíháni a trestáni. Díky těm odvážným! Za všechny je možno uvést např. Midewiwin, volné sdružení ohnivců dětských kmenů především z Prahy a Zábřeha na Moravě, který navazoval na inspiraci Irokézy a jejich kmenovou federací, na níž původně vybudoval své tradice Neskenon, nejstarší z Midewiwinských kmenů."⁷⁷

Pád komunismu v roce 1989 a s ním spojená nová svoboda přinesly mimo jiné nové možnosti pro sdružování. Vznikly organizace jako Indian Corral, činnost obnovila Liga lesní moudrosti⁷⁸ a samozřejmě zůstaly také neoficiální sdružení a individuální skupiny s různě hlubokým zájmem o indiánskou kulturu.

Co se týče duchovní inspirace, kolovaly již před revolucí mezi členy indiánských skupin přepisy dodnes velmi populárních textů lakotských medicinmanů Černého Jelena⁷⁹ a Chromého Jelena.⁸⁰ Současní *euroindiáni*⁸¹ problém s nedostatkem literatury řešit nemusí, na pultech knihkupectví se to tématickou literaturou různé kvality jen hemží.

Vedle tohoto lehce sentimentálního zájmu o svět ušlechtilých Indiánů leží v kořenech novošamanismu také poněkud odlišnější zájem o světy obtížněji uchopitelné, týkající se nitra člověka a možnosti práce se sebou samým za účelem léčení či sebezdokonalování. Hledání klíčů k těmto světům se věnovalo *Transpersonální hnutí*⁸² vycházející z dvojí inspirace. Kontrakulturní experimentování s psychedelickými⁸³ látkami, k jehož nejvýznamnějším postavám patří Timothy Leary, a humanistická

⁷⁷ <http://www.woodcraft.cz>

⁷⁸ Obě organizace fungují jako občanská sdružení.

⁷⁹ Neihardt, J. G., *Mluví Černý Jelen*, Hynek, Praha 1998

⁸⁰ Erdoes, R., *Chromý Jelen – Vyprávění siouxského medicinmana*, Paseka, Praha 2004

⁸¹ Termín vysvětlím v následující podkapitole.

⁸² Autorem výrazu *transpersonální* je Stanislav Grof, který se stal společně s Rupertem Sheldrakem a Karlem Pribramem teoretikem transpersonálního hnutí.

⁸³ Řecky *psyché* = duše; *délún* = vyjevovat; tedy vyjevovat duši (Říčan Pavel, *Psychologie náboženství*, Portál, Praha 2002)

psychologie, kterou rozvíjeli především Abraham Maslow a Anthony Sutich a která navazovala na tradici postfreudovské psychologie Carla G. Junga či Alfreda Adlera.⁸⁴

S prostředím kolem novošamanismu v Čechách úzce souvisí postava psychiatra a psychoterapeuta Stanislava Grofa.⁸⁵ Většinu své kariéry věnoval práci s obtížně ohraničitelným tématem *změněných stavů vědomí*, z něhož vyčlenil podskupinu *holotropních stavů vědomí*,⁸⁶ jejichž specifikem je, že vědomí *rozšiřují* a působí směrem k celistvosti psychiky.

Po zařazení halucinogenů, s nimiž Grof v psychiatrické terapii a výzkumu běžně pracoval, na seznam zakázaných látek a po jejich následném vyloučení z psychiatrické farmakoterapie vyvinul spolu se svou manželkou Christianou techniku zvanou holotropní dýchání.⁸⁷ Tuto techniku založenou na hyperventilaci měnící chemické složení krve, jejíž obdoby jsou využívány například v extatických súfijských tancích či v šamanských praktikách, doplnili manželé Grofovi komplexní sensorickou a indoktrinační stimulací a prací s tělem.⁸⁸

Lektorů nabízejících kurzy holotropního dýchání pracuje dnes v České republice celá řada, někteří z nich disponují licenci udělenou přímo Stanislavem Grofem. To platí také o Miroslavu Kašparovi, zakladateli centra ve Skřidlech u Velešína, v němž se kromě kurzů holotropního dýchání pravidelně konají semináře šamanského bubnování, chůze po žhavém uhlí, indiánské potní chýše a další podobné akce.

⁸⁴ Lužný Dušan, *Nová náboženská hnutí*, MU Brno, 1997, s.96

⁸⁵ *1931, Československo, po studiu medicíny v Praze působil jako psychiatr. Věnoval se zejména zkoumání účinků LSD při psychoterapii. Od roku 1967 pracuje v USA, kde roku 1968 založil společně s Abrahamem Maslowem a Anthony Sutichem Association for Transpersonal Psychology a v roce 1978 International Transpersonal Association. (Lužný, 1997, s. 96)

⁸⁶ Řecky *holos* = celý, celek, vesmír; *trepein* = obracet, směřovat (Říčan, 2002)

⁸⁷ Terapeutická technika vedoucí k transpersonální zkušenosti kladoucí si za cíl napomoci jedinci s odstraněním negativních zážitků jeho života a jeho předchozích životů, což umožňuje plné rozvinutí jeho osobnosti. (Lužný, 1997, s. 97)

⁸⁸ Říčan Pavel, *Psychologie náboženství*, Portál, Praha 2002, s. 235

Miroslava Kašpara jsem oslovila na základě doporučení několika dalších českých novošamanů.

„Ale co se týče šamanismu jako takovýho, tak první, pokud vim, to začal dělat Míra Kašpar ve Skřidlech, asi jste na to jméno taky narazila, no... je to úžasnej pán, on to začal dělat ještě před revolucí, já sem s ním mluvil o tom a říkal, že prostě potkal náhodou někde nějaký lidi, dal se s nima do řeči, oni neměli kde spát, vzal je k sobě, no a vyšlo najevo, že se zajímají o kulturu indiánů a bubínky že maj a hrajou a tak, oni to nebyli ještě šamani tehdy, ale prostě přivedlo ho to k tomu prostě, začal se tomu věnovat, začal dělat bubny a šamanismus a do Ameriky jezdil, kromě toho teda, že s lidma...dělali holotropní dýchání a takový věci, v tomhle tom...no, já osobně si ho označuju jako nejstarší náš šaman...“⁸⁹

Miroslav Kašpar se spolu se skupinou přátel věnoval alternativním duchovním praktikám⁹⁰ již od sedmdesátých let minulého století. Přibližně v první polovině let osmdesátých se prostřednictvím hosta ze západní Evropy seznámil s harnerovskou koncepcí šamanismu, tehdy ještě poněkud méně propracovanou oproti její dnešní podobě. Mezi zájemci tehdy kolovaly také opisy Harnerovy knihy *Tajemství šamanismu*, na jejichž distribuci se Kašpar rovněž podílel.⁹¹

Minulý režim poskytoval jen omezené možnosti komunikace a setkávání se se západními teoretiky i praktiky šamanismu. Přesto se Kašparově skupině několikrát podařilo sem zpoza železné opony dostat hrstku novošamanských entuziastů,⁹² kteří zdejší skupinu inspirovali k další činnosti. Hosté brali na vědomí, že česká skupina nemá prostředky k tomu, aby jejich pomoc odměnila, veškeré návštěvy tedy podnikali na vlastní náklady.

V osmdesátých letech se v poněkud liberálnějším Polsku konalo několikadenní setkání příznivců alternativní religiozity, jehož se Kašpar spolu s přáteli zúčastnil. Akce přinesla novou inspiraci a další

⁸⁹ Rozhovor s Ivo Musilem, Praha, 21. 12. 2004

⁹⁰ Konkrétně šlo o jógu a nejrůznější meditační techniky inspirované východní kulturou.

⁹¹ Kvůli podobným záležitostem byl Kašpar několikrát vyslýchán Státní bezpečností.

⁹² Návštěvy přijížděly ze západní Evropy, ale i ze Severní a latinské Ameriky.

kontakty v oblasti novošamanismu, stinnou stránkou byly opětovné problémy s vládnoucím režimem.

Počátkem devadesátých let bylo možné veškerou činnost skupiny legalizovat. Na statku v jihočeských Skřidlech se začaly konat nejrůznější semináře, dílny a workshopy pro širší veřejnost. Kašpar, jakožto absolvent tříletého výcviku u Stanislava Grofa⁹³, se ujal vedení kurzů holotropního dýchání, v němž nachází četné podobnosti s šamanským stavem vědomí a nejvhodnější *šamanskou* alternativu pro současnou západní společnost.

Kromě kurzů holotropního dýchání se dnes věnuje především výrobě a prodeji šamanských bubnů. V souvislosti s touto činností pořádá ve Skřidlech několikrát do roka tři až pětidenní workshopy *Cesta bubnu*,⁹⁴ během nichž si mohou účastníci za odborné asistence vyrobit a v potní chýši zasvětit vlastní šamanský hudební nástroj.⁹⁵ Vedle těchto aktivit žije dnes Míra Kašpar „*poklidným rodinným životem a tyhle věci nechává spíš těm mladším*“.⁹⁶

b) Indiáni z českých měst, luhů i hájů

Zachytit a popsat tuto skupinu jako celek je úkol téměř nespílitelný. Setkala jsem se s označením *euroindiáni*,⁹⁷ *hobisté*⁹⁸,

⁹³ Během tohoto výcviku se setkal také s Grofovým přítelem Michaellem Harnerem, „*antropologem, který slezl ze stromu a přestal pozorovat svět původních kultur přes kukátko dalekohledu*.“ (M. Kašpar, Praha, 23. 4. 2007)

⁹⁴ Součástí workshopů je seznámení se základními dovednostmi v oblasti šamanismu – sestup do světa pod zemí pro sílu k léčení, za sebepoznáním a pomocníkem ze světa zvířat či do říše nebe pro inspiraci a základní rytmy bubnu. V programu je rovněž obřad spirituální kanoe a indiánská modlitba, při které se pracuje s dechem a intenzivním změněným stavem vědomí. Cena workshopu se pohybuje mezi 1100,- a 2100,- korun, za výrobu nástroje se připlácí 1100,- až 1400,- korun. (<http://www.skridla.arcs.cz/akce.php?akce=prihlasit>)

⁹⁵ Jednohlavý či dvouhlavý buben a šamanské chřestidlo

⁹⁶ Rozhovor s Miroslavem Kašparem, Praha, 23. 4. 2007

⁹⁷ Pojem lze chápat jako zobecňující označení *zvenku* týkající se skupiny lidí, kteří se ve svém volném čase věnují studiu a imitaci života severoamerických indiánů, dále je to pojem který oficiálně používá skupina Indian Correl k označení svých členů a dalších spřízněných hnutí a v neposlední řadě jde také o nálepku, které se řada členů Indian Correl, nezávislých skupin i individuálních zájemců o indiánskou kulturu ironicky smějí.

⁹⁸ Z termínu vyplývá, že jde o volnočasovou aktivitu.

ale také s neochotou ztotožňovat s podobnými nálepkami: „*Jsem prostě Irokéz, Lakota...*“⁹⁹ Společným jmenovatelem těchto lidí je, jak už jsem zmínila, snaha, co nejvíce se přiblížit životu skutečných Indiánů, ať už jde o styl oblékání i výroby oděvů, vaření, bydlení v tee – pee, výrobu zbraní či dekoračních předmětů¹⁰⁰ i napodobování posvátných obřadů¹⁰¹ či pořádání indiánských potních chýší *sweatlodge*.¹⁰²

Mezi množstvím skupin sdružujících české Indiány, jejichž počet se v devadesátých letech rozrostl jako houby po dešti, začaly vznikat i nová hnutí, navenek sekulárního charakteru, kompilující prvky náboženství indiánských kultur s torzoidními pozůstatky původní evropské mystiky. Toto dění se samozřejmě nevyhnulo ani Lize Lesní Moudrosti, která zprostředkovala většině pozdějších euroindiánů jejich vůbec první kontakt s indiánskou mystikou.¹⁰³

Vůdčími osobnostmi dvou hlavních linií českého euroindiánského hnutí¹⁰⁴ se na začátku devadesátých let stali David Hoffman a Martin Kupka. Pod jejich vedením docházelo v obou skupinách k nekritickému zavádění indiánských rituálních praktik do navenek demokratické a nenáboženské organizace. Odpůrci podobného jednání byli z Ligy Lesní Moudrosti vyloučeni nebo ji sami opouštěli. Na imitaci indiánské spirituality zanedlouho zareagovali také příslušníci původního indiánského etnika. Viděli v ní stejné vykrádání

⁹⁹ Rozhovory s členy „euroindiánských kmenů“, Pardubice, duben 2007

¹⁰⁰ Úsměv vzbuzuje fakt, že výrobky z dílen českých Indiánů se prostřednictvím obchodu dostaly zpět do míst, z nichž výrobci načerpali inspiraci: „Vysoká kvalita a relativně nízké ceny "indiánských" výrobků českých hobistů vedly v průběhu 90. let k vytvoření trhu a částečné "komercializaci" některých hobistů, kteří nacházejí odbyt především v Německu, v posledních letech pak i stále více v USA a jinde. Nejlepší z výrobků lze pak najít v muzeích a výstavních síních po celém světě. Na protest proti tomuto trendu ("Indiáni netrávili celý život tím, že korálkovali 12 hodin denně") některé ze skupin opustily Indian Corral, např. v r. 1993 zakládající Hayčá Tiošpaye, jehož několik členů mluví plyně lakotsky a bylo adoptováno do prominentních lakotských rodin.“ (www.woodcraft.cz)

¹⁰¹ Ne všechny skupiny se pouští na toto pole, mnozí zůstávají především u praktické stránky života .

¹⁰² Indiánská stavba sloužící k očistným obřadům – očištění mysli či duše, zbavení se zlých duchů a přivolání dobrých bytostí – k léčení, duchovnímu ozdravování a vnitřnímu rozvoji. Podrobný návod ke stavbě chýše i k průběhu rituálu lze nalézt na internetu na adrese <http://jitrnizeme.cz>

¹⁰³ Aleš Kapica, *Vlna euroindiánské mystiky 90. let*, 12. 3. 1999

(<http://www.sever.cz/text.asp?clanek=586>)

¹⁰⁴ „Moravsko-Slezská liga woodcraftu“ v Ostravě a „Liga Lesní Moudrosti Československá“ v Praze.

své duchovní kultury, jaké již řadu let vytýkali hnutí New Age. Toto byl zásadní impuls vedoucí české euroindiány k upuštění od indiánských duchovních praktik, které jejich hnutí do poloviny devadesátých let dominovaly.¹⁰⁵

Nelze říci, že by zájem o indiánskou spiritualitu takto ze dne na den vymizel,¹⁰⁶ pouze se přesunul do individuální sféry. Podobně je tomu také s novošamanismem.¹⁰⁷ České šamany můžeme hledat na sídlištích měst, ve vesnicích, na samotách, ale i jednoduše přes internetový vyhledávač www.google.cz, ale o tom až v následující kapitole. Nyní pojďme navštívit šamana z malé středočeské vesnice Žabonosy, který o popularitu a pořádání hromadných akcí pro širokou veřejnost příliš nestojí.

„Všichni si myslí, že jsem magor a já si myslím že magoři jsou všichni ostatní... smích... tohle já ti můžu říct o šamanismu...“

Žabonosy jsou malá vesnička mezi Kolínem a Kouřimí - kopřivami zarostlá, nepříliš užívaná železniční zastávka, rybník, mlýn a několik chalup. Dle instrukcí jsem po příjezdu zamířila do prostor právě rekonstruovaného mlýna a tázala se obyvatel, kde najdu Honzu Muchu. Starší muž mě poslal k přívěsu stojícímu v zadní části zahrady a to už se se slovy *„Kdo mě to hledá?“* z plechového domku na kolečkách řítil silnější, asi čtyřiceti až padesátiletý muž ve vytahaných šatech s dlouhým plnovousem a zacuchanými vlasy.

Usadili jsem se do plastových židliček před Honzovým přívěsem a já začala otázkou nezřídka budící notné veselí: *„Co je to šamanismus? Co pro tebe ten pojem znamená? Zajímá mě všechno, co mi k tomu můžeš povědět.“* Jako již pár dotazovaných i Honza se po položení této otázky rozesmál a rozvinul debatu o umělých termínech západní vědy, které ani zdaleka nevystihují realitu, a vůbec o celé západní společnosti, která tyto termíny nekriticky přijímá a na jejich základech vytváří další fabulace. Přiznal, že pojem *šamanismus* sám používá pouze proto, aby mu ostatní lidé

¹⁰⁵ Aleš Kapica, *Vlna euroindiánské mystiky 90. let*, 12. 3. 1999 (<http://www.sever.cz/text.asp?clanek=586>)

¹⁰⁶ Pulty knihkupectví ukazují spíše opak.

¹⁰⁷ Záměrně rozlišuji mezi pojmy indiánská spiritualita a novošamanismus. Zájem o indiánskou spiritualitu je úzce svázán s konkrétními indiánskými etniky, což neplatí pro některé podoby novošamanského hnutí, které jsou soustředěny především na praktické využití šamanských či indiánských duchovních praktik v běžném životě současného západního člověka, zatímco původ těchto praktik a souvislosti s kulturou, z níž vzešly, zůstává mimo střed zájmu.

porozuměli, jinak by se nikterak nesnažil nazývat něco, co vlastně vůbec nazvat nelze.

Skrze prvotní otázku se Honza dostal k tématu, které následně vytvořilo podloží celého rozhovoru – k tématu současné lidské společnosti, nejen té euroamerické, která zapomněla na všechno posvátné, opustila prastaré zákony veškerenstva a zvolila si pomalou smrt v roztěkaném, zrychleném *matrixu*. „*To já vždycky říkám, matrix..., to se jim fakt povedlo, ten film.*“ Současný svět, *matrix*, ovládaný informačními technologiemi, jehož alfou a omegou je rychlost, rozbíjí skrze milióny podnětů, jimiž působí na lidskou psychiku, veškerou pozornost člověka a činí z něj slepého, zmanipulovaného invalidu, kterého již nic pěkného nečeká.

Po vyslechnutí této *šamanské* reflexe dnešní doby, jsem se pokusila o zlehčení tématu a zavedla rozhovor na téma Michaela Harnera a jeho seminářů *šamanismu pro každého*, což Honzu opět rozesmálo. Počinání harnerovců připodobnil k dětským hrátkám, k instantním polévkám ze sáčku či k zlevněnému osvětlení z regálu supermarketu. „*Šamanismus není pro všechny, není to žádná výhra...spíš nepřízeň osudu*“. Dříve než jsem se stačila zeptat na jeho vlastní semináře pro veřejnost, které v loňském roce pořádal, sám se o nich v lehce skeptickém duchu rozhovořil. „*Jezdilo sem pár lidí kteří v sobě něco mají, ale sami s tím musí něco dělat, ne čekat, že je někdo povede... tak jsem s tím přestal a nechávám to na nich, jak se rozhodnou.*“

Další věc, která mě zajímala, bylo téma tradice šamanství na našem území. V tomto se Honzovy názory sešly s harnerovci i s ostatními příznivci novošamanismu. „*To, co tady pracovně nazýváme šamanismem, u nás má větší tradici než cokoli jiného. Alternativou není tohleto, ale křesťanství, Judaismus, islám a všechny ty -ismy..., a stejně tak je alternativou i moderní medicína.*“ Také jsem opět zaznamenala názor, že „*....Ježíš, to byl výborný šaman, ale některé věci dělat neměl... to s těma mrtvými... to už přehnal, to sem nepatří.*“

Před několika týdny navštívil Honza spolu s etnologkou Pavlínou Brzákovou Sibiř, konkrétně republiku Tuva, zeptala jsem se tedy, jak na něj místo, kde šamanismus údajně přímo kvete, zapůsobilo. Z následujícího monologu byl patrný respekt ke světu starých šamanů, jemuž ovšem i na Sibiři zní labutí píseň, úžas z divoké přírody, ale i lítost nad expanzí světa *matrixu*. „*....lidi jsou tam naivnější, realita, matrix, je mele rychleji, než je pěkné.*“

V souvislosti s návštěvou Tuvy se Honza rozhovořil o myšlence zvat tuvinské šamany na besedy a semináře do Čech za účelem ukázat zdejší lidem, že neexistuje jen ten úzký proužek reality, který většina z nich pokládá za universum – stejný záměr, se kterým se před lety pustil do pořádání šamanských seminářů.

Poslední části rozhovoru točící se kolem Honzových plánů do budoucna mě poněkud překvapily. Že by nad námi přece jen ještě

nelámali hůl? Ale přesto, když jsem o pár hodin později nastupovala do jediného vagonu žabonosského motoráku, zněla mi v hlavě píseň kapely Traband, v níž Jarda Svoboda naléhavým hlasem zpívá: „Šaman čte z popela, jen samé špatné zprávy...“¹⁰⁸

c) Šamani z kyberprostoru

Rozšíření internetu přineslo vzrůst zájmu náboženských skupin o toto médium, vzrůst počtu uživatelů navštěvujících nábožensky zaměřené webové stránky a konečně, jen s velmi malým zpožděním, vzrůst zájmu religionistů o úlohu náboženství ve světě internetu. Materiálů ve virtuálním prostoru obecně neustále přibývá a stránky s náboženským obsahem nejsou výjimkou; to je zřejmé a panuje v tomto ohledu naprostá shoda. Vznikají tak nové prameny, které by religionisté měli brát v potaz, aby byli schopni postihnout nové jevy těmito prameny zastoupené.

Internet nepředstavuje pouze médium, na němž se předávají staré formy náboženství; náboženství na internetu nabývají nových podob. Různí lidé pojmají internet různě. Uvádí se, že u některých převažuje pojetí internetu jako nástroje, pro jiné jde o virtuální prostor. Tyto dva odlišné přístupy mnozí autoři spojují se dvěma podobami náboženství, které lze nazvat například označeními náboženství on-line a on-linové náboženství. Je zapotřebí doplnit, že cestovatelé kyberprostorem¹⁰⁹ v různých situacích sledují různé trasy a směřují k různým cílům.

Kyberprostor je z velké části prostorem sociálním, v němž se utvářejí, vyvíjejí a popřípadě také zanikají svébytná společenství. Internet zmenšil úlohu geografie ve vymezení společenství (byť geografické určení ani zdaleka nevytlačil) a nesporně vedl

¹⁰⁸ Zápís z terénního deníku: Rozhovor s Honzou Muchou, Žabonosy, 23. 4. 2007

¹⁰⁹ Pojmem *kyberprostor* se zde snažím vyjádřit myšlenku, že i internet se stal svébytným prostorem, ve kterém není tak silně zastoupen technický význam internetu, dá se říct, že kyberprostor je svým způsobem zlidštěný internet.

k zintenzivnění mezikulturního styku tím, že umožnil snadné seznámení s pestrou škálou náboženských tradic.

Jedno ze zásadních omezení religionistiky ve výzkumu religiózních a kvazireligiózních tendencí ve virtuálním světě je nedostatek spolehlivých mechanismů k rozpoznání, zda se může na daný pramen spolehnout jako na pramen o něčem náboženství, a pokud ano, tak jak určit, zda pramen zachycuje myšlenky a předpisy pro daného jedince či skupinu ústřední, nebo periferní.

„...ať už je tímto pramenem Tomášovo evangelium dětství, evangelium podle Matouše nebo barvitě popisy pracovního postupu poskytnuté čarodějce, která věří, že ji uřkl satanista, a prosí prostřednictvím <http://www.thepaganweb.com/chat.html> své kolegy o radu.“¹¹⁰

Tohoto omezení jsem si vědoma, pokusím se tedy aplikovat na objekt mého zájmu, šamanismus na internetu, především popisnou metodu. V této kapitole se také zaměřím pouze na český prostor¹¹¹, rozebrat širší oblast, byť jen velmi stručně, by vydalo na několik dalších prací.

První odkaz, který se objeví po zadání pojmu šamanismus v internetovém vyhledávači Google, směřuje ke stránkám pro současný šamanismus v České republice s příhodným názvem Šaman.¹¹² Stránky v roce 2001 vytvořil a do současnosti provozuje Ivo Musil¹¹³.

Avizovaným cílem Musilových stránek je pokus „*mapovat současné šamanské hnutí v České republice, poskytovat zájemcům alespoň základní informace o šamanismu a umožnit vzájemný kontakt lidem se zájmem o něj.*“¹¹⁴ V úvodu z roku 2004 se setkáme s vymezením šamanismu vůči náboženství. Tvůrce zdůrazňuje, že šamanismus

¹¹⁰ <http://mujweb.cz/www.david.zbiral>

¹¹¹ Který je v některých případech úzce propojen s děním na Slovensku.

¹¹² <http://www.samani.hyperlinx.cz>

¹¹³ Více informací o této postavě českého novošamanismu uvádím ve III. Kapitole.

¹¹⁴ <http://www.samani.hyperlinx.cz>

nemá nic společného s náboženstvím, čarodějnictvím, šarlatánstvím ani magií. Kromě negativních charakteristik se dozvíme také to, jaký šamanismus je.

„Šamanismus je absolutně svobodný a otevřený a nabízí tuto svobodu a otevřenost každému, kdo má zájem rozšířit své hranice, poznat nové možnosti a nechce se spokojit s dogmaty a fundamentalismem. Šamanismus přitom nikoho neomezuje, každý si může zachovat svůj světový názor, svou duchovní praxi, svou víru i své náboženství.“¹¹⁵

V podrobnějších charakteristikách pojmu sepsaných v roce 2001 vychází autor především z knih Michaela Harnera¹¹⁶ a Caitliín Mathews¹¹⁷. Ve výpovědích z pozdějších let lze na detailech vysledovat určitý posun v některých myšlenkách autora a jeho názorech na dění v oblasti novošamanismu a jemu příbuzných sférách¹¹⁸. Na ukázkou uvedu proměnu v postoji ke knihám C. Castanedy:

„Šamanismus není jen Castaneda - Castanedova skupina Nagualu je pouze jedním z okrajových proudů v rámci světového šamanismu. Jeho techniky nicméně vycházejí z obecných šamanských technik a mnohé z nich jsou pro nás použitelné a prospěšné.“¹¹⁹

„Šamanismus není Castaneda - Castanedovy knihy jsou především beletrie s mnoha reálnými informacemi z vědeckých prací jeho univerzitních kolegyň a kolegů. Castaneda se osobně u žádného šamana neučil, o podstatě šamanismu mnoho nevěděl a jeho knihy jsou poněkud zavádějící a mohou být i nebezpečné.“¹²⁰

Další, stále patrnější aspekt, je vzrůstající míra harnerovského ladění, která patrně souvisí s autorovou snahou stát se lektorem nadace FSS.¹²¹ V prvních letech bylo FSS jednou z inspirací, nyní je

¹¹⁵ <http://www.samani.hyperlinx.cz>

¹¹⁶ Harner Michael, *Tajemství šamanismu. Šamanská praxe*, Eko-konzult, Bratislava 1996

¹¹⁷ Mathews, Caitliín, *Zpívej své duši na cestě domů*, Alternativa, Praha 1997

¹¹⁸ Stránky průběžně sleduji od roku 2003, nejvíce změn se událo v roce 2004, šlo především o upravení obecných výpovědí o tom co šamanismus je a co není a jaký je jeho vztah k dalším náboženským a kvazináboženským fenoménům.

¹¹⁹ <http://www.samani.hyperlinx.cz> 2001

¹²⁰ <http://www.samani.hyperlinx.cz> 2004

¹²¹ Rozhovor s Ivo Musilem, prosinec 2004

Harnerova koncepce *Core Shamanism*, a vše, co s ní souvisí, také středobodem Musilova webu.

Stránky mají poměrně silný propagační charakter, nabízejí „šamanismus pro všední den“¹²² jako ideální produkt pro duchovní hledače poletující od jednoho k druhému esoterickému směru jak na internetu, tak i v reálném životě. Praktikování šamanismu slibuje prohloubení vlastního sebepoznání i poznání Universa, zlepšování zdraví i kvality života. Výhodou, kterou dnešní člověk jistě ocení, je důraz na individualitu a dostupnost.¹²³

Ovšem i ona zdůrazňovaná individualita může mít jisté meze, samozřejmě doporučené, nikoli nařízené, a ty se týkají konkrétní podoby praktikování šamanského cestování. V první řadě stojí rada „nepouštět se na cestu sám a bez zkušeností“¹²⁴, což evokuje určitou potřebu vedení, která je v místech popisujících výhody šamanské praxe spíše popírána, ovšem hned po otevření lišty s nabídkou šamanských seminářů naopak doporučována.¹²⁵ Podobně je tomu i s jinými aspekty praxe, pravděpodobně ne každý rozumí individualitou to samé.

Zmínila jsem se o nabídce šamanských seminářů,¹²⁶ které z velké části vyplňují kolonku „Plánované akce“. Prostřednictvím internetu může zájemce podat závaznou přihlášku k danému kurzu,¹²⁷ či si vyžádat další informace. Následná komunikace probíhá skrze internet, popřípadě, vyhovuje-li to zájemci více, poštou. Nabízené semináře se dělí na základní a nadstavbové, přičemž nadstavbové vyžadují předchozí účast na alespoň jednom semináři základním.

¹²² <http://www.samani.hyperlinx.cz>

¹²³ Kromě několika minut času a nahrávky šamanského bubnování není třeba žádných dalších rekvizit.

¹²⁴ www.samani.hyperlinx.cz

¹²⁵ Obvykle kvůli bezpečí a úspěšnosti praxe.

¹²⁶ Podrobněji se jim věnuji ve třetí kapitole.

¹²⁷ Na stránkách je ke každému semináři uvedeno datum a místo konání, jméno pořadatele a lektora kurzu, kontakt pro zaslání přihlášek a cena za jednoho účastníka.

Vedle nabídky seminářů najdeme pod plánovanými akcemi také pozvánky na setkání příznivců šamanismu ke společnému povídání a bubnování. V současné době probíhají setkání jednou za čtrnáct dní v Praze, také za ně je třeba zaplatit finanční příspěvek, řádově podstatně nižší, než je cena seminářů.¹²⁸

Stránky pro současný šamanismus také vyzývají své návštěvníky o příspěvky z vlastních zkušeností a zážitků z šamanských cest. Pro ilustraci jeden takovýto příspěvek uvádím.

„Nejsem žádný odborník přes šamanismus, jen se tak rozhlížím a zkouším různé metody práce se svou intuicí a se svým vědomím. Jsem zatím na samém začátku. Jeden ze způsobů přechodu do jiné reality jsem si prožila za zvuku šamanských bubnů. Ráda se o něj podělím. Své vyprávění doplňuji o úryvky z knížky Michaela Harnera Tajemství šamanismu, která mi dodatečně leccos vysvětlila o tomto způsobu šamanské práce.

V čajovně to příjemně voní. Tentokrát nejen pro dobrou náladu, ale i pro očištění prostoru. Že by šalvěj? Prohlížím si lidi, kteří sem přišli „vydat se na cestu“. Cítím se s nimi dobře. Holt jsou asi stejná krevní skupina jako já, také pořád „na cestě“. Dnes večer nás čeká cesta šamanská.

Vydáme se na ni s Bubnovacím kruhem – partičkou mladých lidí, kteří nám budou na cestu bubnovat na šamanské bubny a zároveň nad námi budou držet stráž. Vlastně si od toho nic moc neslibuji. Myslím si, že do „dolního světa“ se hned tak někdo nedostane. Šamanem se přeci člověk může stát až po letech učení a nebo pod vlivem nějakého silného zážitku, třeba klinické smrti. Nic takového za sebou nemám. Umím ale být v kontaktu sama se sebou a odprostit se od okolního prostředí i od vlastních dotěrných myšlenek. Zkusím se tedy maximálně oddat zvuku bubnů a uvidím, co se bude dít.

Jsme vyzbrojeni radami od členů Bubnovacího kruhu. Na cestě se máme vyhýbat hmyzu a všemu znetvořenému a ohyzdnému, nic nedělat, jen pozorovat kde jsme a co se děje. Určili jsme si i časový úsek, po který budou bubeníci bubnovat a my cestovat. Po uplynutí této doby se ozve smluvený signál a my se vydáme zpět z dolního světa do světa naší obvyklé reality. Bubeníci nám zodpověděli otázky a rozptýlili naše obavy. Pro řadu lidí bylo určitě hodně důležité ujištění, že se nemusí dít vlastně vůbec nic a že i to je v pořádku.

¹²⁸ Současná cena šamanského večera je sedmdesát korun.

Pro každou cestu je důležité stanovit si její cíl. Mým cílem je pro tentokrát samotné nalezení vchodu do dolního světa. Chci tímto vchodem projít, podívat se co je za ním a pak se vrátit.

Hledám co nejpohodlnější polohu na ležení a snažím se uklidnit své myšlenky. Všechno se kolem mě zpomaluje a ztrácí na důležitosti. Chvilí mi trvá, než překonám nervozitu a přestanu mít potřebu dávat na všechno pozor. Konečně jsem sama se sebou. Začátek bubnování mě vyděsil. Je to strašně nahlas! Umím se do stavu, blízkému meditaci uvolnit v tichu, nebo při meditační hudbě, dokonce při tanci, nebo při milování, ale v tomhle rámusu, to snad ne! Doslova mě to ruší....možná to bude tím, že poslouchám. Zkusím na rámus zapomenout a raději začnu hledat ten vchod do dolního světa. Představuji si různá místa, jeskyně, díry, průchody, studánku. Každý obraz si chvilku nechávám před očima, ale žádný se mi nezdá být tím pravým. Zvuk bubnů už zdaleka není tak dotěrný. Prohlížím si skálu, která se mi odněkud ze vzpomínek nebo z fantazie vynořila najednou před oči. Je na ní řada zajímavých detailů. Kapičky vody stékají po lesklém černém kameni a já cítím, jak je studený. Na pár místech roste tráva a byliny. Mám chuť se té chladné tvrdé hmoty dotýkat. Rukama objevuji vchod do jeskyně. Jak to, že jsem si ho dřív nevšimla? Mám trošku strach jít dovnitř, ale zároveň mě to láká. Sotva pomyslím na to, že chci dovnitř, už jsem tam. Realita je tady opravdu jiná. Myšlenka a představa má obrovskou sílu. Jsem si jistá, že tohle je můj vchod.

Vevnitř je hustá tma. Nedá se říct, že jdu tou jeskyní dopředu. Rychlost, čas a prostor jsou tu jiné. Někdy se velmi zpomalím, skoro snad i couvám. Jako když jdete proti silnému větru. V další vteřině doslova prolétávám prostorem ve tmě tím směrem, o kterém si myslím, že vede dopředu. Víím, že stále ještě nejsem venku, cítím stěny tunelu kolem sebe, i když je nevidím. Jsou v něm zatáčky a jeho povrch se mění. Už to není skála, ale spíš hadice, nebo rukáv. Vypadá to jako dlouhý tunel, spojující dva kosmické objekty. Pomaličku se vlní ve vzduchoprázdnu.

Už začínám být tou monotónností a délkou tunelu trošku unavená, když najednou zkoprním. Předě mnou je kruhová membrána. Prstem do ní zatlačím. Je z velmi tlusté gumy. Nejsem schopná jí prorazit. Rozškrábávám ji nehty, buším do ní pěstí. Musím se přes ní dostat, jiná cesta dál nevede! Cítím se chycená v pasti. Zpátky se mi nechce a překážka předě mnou je nezdolatelná.

Je to pro mě velké překvapení – ta reálnost pocitů a prožitků. Skutečně jsem zoufalá, ale zároveň víím, že zoufalá je jen část mne samotné. Ta druhá část ví, že jsem jen na neobyčejně zvláštním výletě.

Zanechala jsem marných pokusů dostat se přes membránu násilím a jen tak tiše před ní sedím. Znovu ke mně přichází zvuk bubnů. Jenom ho poslouchám. Ta usilovná touha po průchodu přes membránu mě opouští, ztrácí na důležitosti.

Náhle se všechno mění jedinou myšlenkou. Představila jsem si pocit, že přejít přes tuto překážku můžu vlastně úplně snadno. Rázem se mění i má nálada. Prostě skrz ni projdu. Co je na tom tak těžkého? A tak jdu. Je to stejně lehké, jako ponořit ruku do vlažné vody. Chce se mi zpívat radostí.

Na druhé straně membrány je nádherný, živý svět. V úžasu na něj zírám. Jsou tu různá zvířata a hlavně spousta rostlin. Je to jako džungle po dešti. Na jednom stromě rostou rudé třešně. Dívám se na jejich červeň a vzápětí je ochutnávám. Jsou sladké, voňavé a šťavnaté. Další objekt, který upoutá mou pozornost je silný kmen stromu. Má vlhký povrch. Hladím ho rukama a pak se ho dotýkám celým tělem. Užívám si tu slast

Nevím, jak dlouho jsem se kochala svou džunglí. Všechny smysly si přišly na své. Chuť, čich hmat, zrak i sluch. V jednu chvíli mi bleskla hlavou otázka, co je za tou džunglí...a tak jsem zkrátka vzala za kliku a otevřela dveře. Vcházím na balkon. Asi jsem se zbláznila. Ten balkon totiž vede na nebe...kolem mě plují mraky. Víím, že si na kterýkoliv můžu lehnout a odpočinout si. Kolem prolítává pták – nějaký dravec – ten samý, který se na mě díval těsně po mém vpádu do džungle. Chceme si spolu něco říct, ale slyším zase bubny. Co to znamená? Proč mě ruší? - Je to signál k návratu. Neochotně odkládám dialog s dravcem na „někdy“. Určitě se nevidíme naposledy. Zavírám dveře na balkon a procházím džunglí zpátky. Uvědomuji si, co všechno mě tady oslovilo a upoutalo. Našla jsem i svou membránu. Naposledy se rozhlížím a vzápětí jsem v hadici, která sebou nervózně škube a hází. Lezu raději po čtyřech, jako zvíře. Bez problémů vbíhám do jeskyně a z jeskyně ven. Sedím před jeskyní, asi jsem vlk, a dívám se na ní, dokud zvuk bubnů úplně neztlachne.

Mám problém poznat, kde to jsem ve skutečnosti. Část mého já leží v čajovně na podlaze a druhá část je vlkem a sedí před jeskyní. Tahle rozpolcenost je nepříjemná. V čajovně na mě ale už asi čekají a tak přesouvám své vědomí do reality v čajovně. Co to mám za tělo? Potřebuji se ho dotknout, protáhnout se. Cítím se stejně, jako po probuzení ze sna, jenže tenhle sen si do všech podrobností pamatuji. Byl to sen?

Po zbytek večera si povídáme společně s bubeníky z Bubnovacího kruhu o našich cestách do světa jiné reality. Podvědomě víím, že tyto zážitky jsou v celé své síle vlastně nesdělitelné a nepřenositelné.

Při cestě domů noční tramvají si připadám jak pestrobarevný mimozemšťan. Jsem šťastná, nadšená, překvapená a hlavně dojatá. Vždyť se mi otevřela celá další realita, o jejíž existenci jsem měla jen divné představy. Ta spousta knih, které jsem přečetla a názorů, které jsem vyslechla je nicotná proti vlastní zkušenosti.

Můj první krok na šamanské cestě mě naplnil radostí a sebedůvěrou. A také jistotou. Jistotou, že možná na dlouho, ale přinejmenším na nějaký čas to je cesta, po které chci jít.¹²⁹

Úryvek podává, vedle detailního barvitého popisu vlastní šamanské cesty do spodního světa, také exemplární ukázkou návštěvníků harnerovských seminářů. Žena sama sebe označuje jako bytost *na cestě*, která *pro tento večer vybírá cestu šamanskou*, což nikterak nebrání tomu, aby se pozítří vydala například po buddhistické diamantové stezce. V hlavní části příspěvku autorka sugestivně popisuje vše, co ve změněném stavu vědomí zažila, a co ji přesvědčilo o reálnosti této zkušenosti natolik, že na chvíli zapochybuje o skutečnosti světa, do něhož se po skončení šamanské seance navrácí. Závěr příběhu mladé šamanky opět krásně ilustruje situaci současné alternativní duchovní scény, která na internetu, ale i v knihkupectvích či na nejrůznějších tematických festivalech jen hýří nabídkami. Tentokrát je to šamanismus, který hledačku *přinejmenším na nějaký čas* oslovil a přiměl k následování.

Další webové stránky, na které jsem v souvislosti s šamanismem narazila, nalezneme na adrese www.dusecz.com. V šestidílném příspěvku Milana Vorla¹³⁰, který tvoří podstatnou část z tematické nabídky stránek, se setkáme s odkazy na Castanedu¹³¹ a vlastní

¹²⁹ Pekárková Martina, *Se šamany v dolním světě*, <http://samani.hyperlinx.cz>

¹³⁰ Milan Vorel, *Cesta poznání Carlose Castanedy*, www.dusecz.com

¹³¹ Carlos Castaneda je autorem útlé antropologické studie *Učení Dona Juana*, Reflex, Praha, 1992, specificky pojednávající o tématu šamanismu, která překračující původní žánr byla vlastně jedním z klíčových děl, která vyvolala současný živý návrat k tématu. „Castaneda výrazněji než kdokoli jiný ze západních hledačů dnešní doby posunul hranice mezi skutečným a smyšleným, reálným a imaginárním, a vypracoval ucelený systém experimentální psychologie sloužící k odhalování podstaty vzájemného působení mezi těmito dvěma světy.“ (Lash, John: *Průvodce hledačů absolutna*, Votobia, Olomouc, 1996)

interpretací a sdělování materiálu. Při podrobnějším studiu textu nalezneme určité nesrovnalosti a rozpory. Ukázkový příklad je zdůrazňování vyvolenosti šamanů hned vedle tvrzení, že šamanismus je záležitost pro každého, v kterémkoliv čase a na jakémkoliv místě na světě.¹³²

Šaman, tedy každý, kdo se rozhodne šamanismu věnovat, je zde s lehkým nádechem východní filosofie přirovnáván k bojovníkovi. Autor dále kvalitativně srovnává úroveň života šamana-bojovníka a *běžných lidí*¹³³, přičemž racionalita běžného člověka je odsuzována jako hloupost, bránící možnosti vnímat vše, co je člověku racionalitou nsvázanému dostupné. Šaman-čaroděj dovede pracovat s energií, běžný člověk ji jen mrhá, šaman vidí svět komplexně ve všech souvislostech, běžný člověk je omezen svou racionální materiální realitou... V těchto srovnáních lze pokračovat do nekonečna, jejich velkou slabinou je viditelná černobílost, autor ukazuje jen dva extrémy, jakoby nebyla jiná možnost než výběr ze dvou životních rolí, z nichž správná je jen jedna.

Na závěr tohoto Castanedovského okénka uvedu výpověď vpravdě religiózního charakteru, líčící podstatu šamanského života - záměr: *„Záměr je nekonečná a nepopsatelná síla, která prostupuje celým vesmírem. Všechno, absolutně všechno co existuje, je se záměrem spojeno spojovacím článkem. Na druhé straně tohoto spojovacího článku je Duch, velké nepoznatelno, síla jež nás obklopuje. Cílem čarodějů je dosáhnout stavu absolutního vědomí, aby mohli prožívat všechny možnosti vnímání, které jsou člověku k dispozici.“*¹³⁴

Virtuální realita kyberprostoru nám dovolí během několika sekund bez rozpaků přesídlit od Castanedovského šamana-bojovníka

¹³² Tato protichůdnost není jen záležitostí výše zmíněných stránek, do jisté míry je přítomná v celém „neošamanském“ prostoru.

¹³³ *Běžný člověk* je další pojem se kterým se na tomto poli setkáváme více než často, v mnohých případech probouzí představu politováníhodného bezduchého stvoření, s myšlenkami upnutými výhradně k materiálnímu světu.

¹³⁴ Milan Vorel, *Cesta poznání Carlose Castanedy*, www.dusecz.com

k šamanovi-keltovi. Keltský šamanismus je v Čechách a na Slovensku téma zvláště oblíbené. Možná příbuznost zdejších obyvatel s Kelty je přece jen pravděpodobnější, nežli příbuznost s příslušníky jihoamerických indiánských kmenů. Jedno z úskalí teorií vycházejících ze souvislostí mezi životem starých Keltů a tradičních šamanských kultur je chybějící vědecká základna. Ohledně keltských předků máme snad ještě méně kvalitních informací než je tomu v případě Indiánů a z populárně-vědecké literatury, kterou by v některých případech nebylo na škodu zařadit do kategorie science-fiction, mnoho materiálu pro pevné základy také nevytěžíme.

Tato fakta ovšem vzniku šamansko-keltských teorií nijak nebrání, bílá místa naopak poskytují široký prostor pro fantazii a synkrezi a internet nabízí ještě širší možnost publikace.

„Keltský šamanismus se odlišuje tím, že neuznává tyto tři světy, ale říká, že já jsem tu a okolo mě to, co mně obaluje, je náš svět, naše realita a to ostatní je jinový svět, svět, který běžně nevnímáme. Stačí se rozběhnout do lesa a během toho běhu lesem si najednou všimneme, že jsme v nějakém jiném světě. Keltský šamanismus tedy nerozlišuje tři světy a navíc má přívlastek lesní. Keltové žili většinou v lesích, měli blízký kontakt se stromy, zvířaty a potřebovali šamanismus také kvůli přežití. Pro keltský svět bylo typické, že tam neexistovaly privilegia, které se dědí a někdo je má jednou pro vždy dané. U nich se i králové volili a pokud byl někdo úspěšný, nadaný, tak ho uměli oslavit. Naopak, když člověk nic nedosáhl, upadl v zapomnění. Keltové si vážili i obyčejného pastýře, pokud něco dokázal.

Druidové se vlastně vyvinuly z šamanů. O šamanismu se mluví jako o matce všech náboženství a všech typů náboženských představ. Druidové začali vznikat asi dvě stě let před naším letopočtem jako vyšší specializovaní šamani. Šaman musel být lékař, rádce, bylinkář a také úspěšný lovec.

Druidové byli typičtí pro severní část britských ostrovů a odtud postupovali a pronikali přes celou Británii dolů do francouzské Gálie, kde je o sto let později poznal Caesar a popsal ve svých pamětech. Proto dnes, když někdo čte o Keltech, dozvídá se, že v jejich čele stáli druidové. Ale oni jsou jen výsledkem určitého vývoje; předtím neexistovali, byli pouze šamani. Druhou příčinou, proč vznikli druidové, byly zkušenosti Keltů s Orientem. Na výpravách přešli přes

*celou Persii, Indii, poznali tam jiné duchovní systémy a fascinovali je perští mágové, kterými se nechali inspirovat.*¹³⁵

V ukázce se opakuje myšlenka šamanismu jakožto prvotního náboženství, myšlenka typická pro příznivce Harnerovy školy. Stejně tak se v keltském šamanismu klade důraz na individualitu, hledání vlastních rituálů ve vlastních *svatyních*, samozřejmě v přírodě, s malým bonusem navíc – poznámkou, že takto činili i předci druidové.

Přírodní svatyně keltského lesního šamanismu evokují určité ekologické představy. Veškeré aktivity jsou směřovány do přírody, která je po vzoru New Age chápána jako živá bytost, zdroj veškerého života, síly a inspirace. Na těchto stránkách ovšem i ona zůstává v dimenzi kyberprostoru, konkrétní pozvánky na setkání v lesích za účelem praktikování šamanismu či výpovědi o podobných akcích jsem zde nenalezla. Častěji jsem narazila na tendenci vytvářet si pro šamana nepostradatelné silové místo¹³⁶, pouze na úrovni imaginace.

Čítankovou ukázkou současnosti fenoménu a jeho transformace do zdejšího prostředí je následující příspěvek, který by mohl být stejně dobře ukázkou z akčního filmu či počítačové hry.

*„Mnoho šamanů na Západě odkládá své bubny. Nepotřebují je, aby mohli být šamany. Umím se velmi rychle dostat do tranzu i během cestování autobusem nebo v autě. Volala mi například žena, že má problémy se srdcem a já jsem musel okamžitě jednat. Řídila našťěstí přítelkyně a já jsem musel jít okamžitě do jiného světa a přinést nějakou pomoc. Když jsem to udělal, ta žena mi znovu volala, že už se cítí dobře a že je v pořádku. Tehdy jsem neměl s sebou buben, chrastítka ani šamanský kostým. V takovýchto situacích si musíte poradit a přinést okamžité řešení. A o tom šamanismus je. Ne o tom, jak drahý máte buben, jak krásné příběhy jste zažili a jak umíte cestovat.*¹³⁷

¹³⁵ Monika Mikulcová, *Keltský šamanismus – příběhy a poučení z lesa I*, www.dusecz.com

¹³⁶ Pojem pochází z harnerovské školy, ale používají jej i jiné směry. Jde o místo z něhož se šaman vydává na své cesty, které mu poskytuje sílu a bezpečí.

¹³⁷ Monika Mikulcová, *Keltský šamanismus – příběhy a poučení z lesa II*, www.dusecz.com

Internetový portál www.dusecz.com disponuje i dalšími příspěvky zaobírajícími se nejrůznějšími aspekty současného šamanismu, obvykle se v nich opakují variace na výše uvedené myšlenky, nebudu je tedy podrobněji rozebírat.

Pro celistvější představu ve stručnosti uvedu ještě několik webů majících se šamanismem co do činění.

První z nich, <http://samanismus.unas.cz> se silně propagačním charakterem, nemá daleko ke komerčním reklamám. Konkrétních informací o šamanismu se příliš nedostává. V úvodu nechybí odkaz na Castanedu, jógu, Stanislava Grofa, meditační praxi. Zpestřením je vzpomínka na dobu komunismu, kdy nebylo tak snadné stát se bojovníkem, což ještě více vybízí k využití dnešní po všech stránkách příznivé situace. Navazuje pozvánka na akce *Naplňný život*, které „využívají šamanské praxe ke vstupu do změněných stavů vědomí, ale jsou zaměřeny na řešení konkrétních problémů v současném životě.“¹³⁸ Nabídka zahrnuje práci s vnitřní energií, s tělem i vědomím, využívání vnitřních možností k proměně kvality života a zbavení se zátěží z minulosti.¹³⁹

Webové stránky www.nataraj.cz občanského sdružení Nataraj, jsou opět víceméně internetovým obchodem se šamanskými semináři. O šamanismu se dozvídáme, že „obecně jde o navázání kontaktu s bytostmi a silami přírody, které nás obklopují, moudrostí svého těla a vesmírnou sítí spojující celý stvořený svět.“¹⁴⁰ Sdružení nabízí šamanské kurzy vedené lektorem Johnem Hawkenem, který se zabývá také tantrickým učením, k malému pobavení poslouží poznámka o slevě poskytované absolventům minulých seminářů věnovaných tantře.

¹³⁸ <http://www.samanismus.unas.cz>

¹³⁹ Zde se hodí podotknout, že tvůrci naprosté většiny webových stránek zaměřených na duševní rozvoj člověka jsou přesvědčeni, že snad není osoby, která by netrpěla problémy pramenícími z dětství, prenatálního období, či minulého života.

¹⁴⁰ <http://www.nataraj.cz>

Zmínky o šamanské léčbě jsou k dohledání na adrese www.psychotherapy.cz. Jde o popis šamanského chápání nemoci, vycházející z knihy Sandry Ingerman¹⁴¹ spolu s podrobnějším popisem rituálu návratu ztracené duše. „*Návratem ztracené duše se člověku vrací jeho ztracená síla, životní esence nebo dovednost, kterou v důsledku traumatu ztratil.*“¹⁴²

V poslední řadě uvádím stránky www.things.magic.cz, na nichž se o šamanismu píše takto:

*„Šamanismus je naší nejstarší magickou a mystickou tradicí. Ze šamanismu vznikla všechna náboženská umění a vědy. Šamanské tradice jsou stále ještě praktikovány na všech jižních kontinentech - v Austrálii, Africe a jižní Americe. Je primárním základem loveckých společnostech, ale přežívá také v částečně usazeném vesnickém životě, kde je možné jej najít jako jednu z charakteristik čarodějnického léčitelství. Zásah moderní civilizace téměř zničil šamanismus v severní Americe, Oceánii, severské Asii a za polárním kruhem. Některé šamanské znalosti přežívají v evropském čarodějnictví, zatímco středovýchodní šamanismus byl pohlcen kněžskými kulty klasických civilizací.“*¹⁴³

Pojetí šamanismu jakožto prvotního náboženství se zde opakuje již po několikáté. Novinkou je srovnání evropského čarodějnictví a středovýchodních kněžských kultů klasických civilizací v postoji k šamanismu, ovšem bez dalšího rozvinutí a vysvětlení pojmů i myšlenek. Stejně tak i další zde publikovaná tvrzení o šamanismu a hledání souvislostí mezi šamanismem a magií jsou pouze útržkovité, bez širšího kontextu a stabilního pojmosloví.

Kromě webových stránek jsem na objekt mého zájmu narazila v internetovém časopise Pohanský kruh v sekci s názvem Magie a

¹⁴¹ Absolventka psychologie na kalifornské univerzitě, vedoucí řady šamanských workshopů a bývalá ředitelka edukace v Harnerově Foundation for Shamanic Studies. Autorka knih *Soul Retrieval: Mending the Fragmented Self* Harper San Francisco 1991, *Welcome Home: Following Your Soul's Journey Home*, Harper San Francisco 1.994, *A Fall to Grace*, Moon Tree Rising Productions 1997, and *Medicine for the Earth*, Three Rivers Press 2001. (http://www.shamanicvisions.com/ingerman_folder/04books.html)

¹⁴² <http://www.psychotherapy.cz>

¹⁴³ <http://www.things.magic.cz>

šamanismus.¹⁴⁴ Článek „*Základy šamanského bubnování*“ zve k nalezení sebe sama a získání duchovních prožitků, k nimž není potřeba žádných prostředníků, církví ani kněžstev. „*Šamanské rituály nám přinášejí původní moc nad naším životem a schopnost napomáhat k této moci ostatním.*“¹⁴⁵

Článek opět rozeznává dobovou strunu potřeby individuálních, jednoduchých, dostupných a funkčních¹⁴⁶ duchovních prožitků mimo kamenné církve. Do značné míry jde o technický popis, kterak správně bubnovat. Nechybí varování před užíváním alkoholu a drog a také před nebezpečnými „pastmi černé magie“.¹⁴⁷

Další příspěvek „*Šamanská lunární astrologie*“¹⁴⁸ svým názvem napovídá, že půjde o vydatnou esoterickou kaši s mnoha ingrediencemi. Vaří se zde z lunární astrologie, práce s kartami a šamanské práce se zvířecími rádci a průvodci. Jako koření poslouží špetka obdivu života indiánských kmenů i duchovní harmonie asijských civilizací.¹⁴⁹ Články jsou obecně velmi synkretické s dosti chaotickým pojmoslovím. Apelují na vyslyšení výzvy dnešní doby volající po duchovní obrodě ve smyslu návratu k přírodě, kořenům a tradicím předků. Inspirace kvalitnějším a oduševnělejším životem vzdálených kultur slouží jedině k dobru.

V závěru této podkapitoly se pokusím stručně shrnout hlavní rysy šamanismu ve virtuálním světě internetu. Vyhledané odkazy lze rozčlenit do čtyř skupin. Do první skupiny řadím stránky věnované přímo šamanismu, ty obsahují největší množství informací přímo

¹⁴⁴ Kromě magie a šamanismu se Pohanský kruh zabývá také keltskou, germánskou a slovanskou tradicí, hnutím Wicca, čarodějnictvím, pohanstvím a lidovým léčitelstvím.

¹⁴⁵ <http://www.wiccangarden.com/pkruh.htm>

¹⁴⁶ Dosti často se setkáme s popisem šamanské praxe zakončené větou „*Opravdu to funguje!!!*“

¹⁴⁷ V jednotlivých skupinách nabízejících šamanské kurzy a stejně tak u jednotlivců o daných akcích vypovídajících lze rozlišit různou míru upozorňování na nebezpečí hrozící při vstupu do změněných stavů vědomí (harterovci své kurzy nedoporučují jedincům trpícím psychickými poruchami). Každá z pozvánek na seminář, se kterými jsem se setkala, obsahovala poznámku o jednání „na vlastní nebezpečí“.

¹⁴⁸ <http://www.wiccangarden.com/pkruh.htm>

¹⁴⁹ Chtělo by se podotknout: „*Všude dobře, u Indiánů a Indů nejlíp.*“

k tématu, čerpané většinou z populárně-vědecké, v menší míře z vědecké literatury a z vlastních zkušeností. Tyto stránky obsahují rovněž nabídku šamanských kurzů s možností podat si skrze internet k tomuto kurzu přihlášku a v řadě případů umožňují také on-line nákup šamanských předmětů doporučených k praxi.

Druhým případem jsou weby soustředící se především na nabídku seminářů. O šamanismu se z nich dozvíme „Co to je“¹⁵⁰ a proč je dobré se mu věnovat. A dále už následuje jen samotný přehled kurzů se stručnou charakteristikou.

Třetí skupinu tvoří portály v nichž je šamanismus pouze okrajovým tématem. Hlavní roli v nich hrají magie a čarodějnictví, pohanské kultury, léčitelství, psychoterapie a další podobné fenomény, přičemž šamanismus je zde zmiňován v souvislostech s daným hlavním objektem zájmu, a to především jako zdroj inspirace.

Čtvrtou, bohužel nejobtížněji vyhledatelnou skupinou, jsou odkazy na akademická pracoviště¹⁵¹, muzea a galerie. Ty nabízejí informace vědeckého charakteru s odkazy na odbornou literaturu. Pozvánky na šamanské kurzy zde k dostání nejsou.¹⁵²

d) Duchové ve světě múzických umění – inspirace současných českých umělců šamanismem

V této části na chvíli obrátím pozornost ke kultuře tradičních společností, jejíž kouzlo zanechává nemálo otisků ve světě současných umělců. Nejprve se zaměřím na hudbu a tanec, jež jsou samozřejmě také nedílnou součástí setkání i seminářů současných šamanů.

¹⁵⁰ Obvykle jde o stručnou, lehce subjektivně zabarvenou interpretaci autora.

¹⁵¹ Religionistické, antropologické, etnologické a historické ústavy.

¹⁵² Použila jsem obecně nejčastěji užívané vyhledávače <http://www.google.cz> a <http://www.google.com>.

Hudba je zcela specifický druh umění, který člověku umožňuje vyjadřovat se beze slov jen skrze zvuky, jež vyluzuje, popřípadě skrze zvuky a tóny nástrojů k tomuto účelu vyrobených. Hudba je u přírodních kultur jedním ze stěžejních fenoménů, přesto v řadě z nich ani nemá svůj vlastní název. Často se setkáváme s výrazem, jenž zahrnuje hru, tanec i hudbu, popřípadě i slavnosti a obřady, z čehož vyplývá organická začleněnost hudby do běžného života společnosti. Vůbec fakt, že by přírodní člověk pouze zpíval a netančil, je až na malé výjimky nemyslitelný. V kombinaci s hudbou bývá často tlačen význam slov; texty mohou být založeny na opakování jednoho slova či pouhých několika nic neříkajících slabik, které jsou jen rytmickým doprovodem k pohybu. Hudba je pro tradiční společnosti jazykem emocí, beze vztahu ke slovům nabízí sama o sobě přesný smysl, čímž lidem umožňuje nacházet intelektuální význam.¹⁵³

Podstatný rys hudby přírodních národů je její kolektivnost. Nelze opomenout přímý vliv na jednotlivce, ovšem tento vliv vede osobnost přes její bytostně tělesné a smyslové zážitky k silnému kolektivnímu prožitku. Každá takto prožitá informace se stává zároveň potvrzením určité skupinové sounáležitosti.¹⁵⁴

Tohoto kolektivního zážitku a jeho síly je hojně využíváno na seminářích šamanského cestování. Jejich stěžejní část je doprovázena zvukem bubnu, účastníci se mohou rozhodnout, zda si zabubnují, popřípadě zachřestí šamanským chřestidlem, zatančí či zda se zaposlouchají a ponoří do šamanského stavu vědomí.

Nejčastější využití hudby v domorodých společnostech je taneční doprovod. V tanci pak nejde o samotné hudební poselství, ale především o myšlenku či pocit ztvárněný pohybem lidského těla.

Tanec hraje skutečně výjimečnou úlohu, spojuje v sobě zábavu i náboženskou praxi. Jeho poslání nespočívá pouze v průchodu emocí,

¹⁵³ Justoň Zdeněk, *Hudba přírodních národů*, Dauphin/Mařa, Praha 1996

¹⁵⁴ Justoň Zdeněk, *Hudba přírodních národů*, Dauphin/Mařa, Praha 1996, s. 51

keré vyjadřují stavy ducha, ale je rovněž jazykem, který emotivní formou zprostředkovává obraz světa, jehož je člověk součástí. „*At' je tanec veselý nebo vážný, podává úžasný obraz našich pocitů. Všechny jeho pohyby jsou výzvou srdce, jeho gesta jazykem a jeho kroky malbou.*“¹⁵⁵

Hudba i tanec jsou těsně spjaty s postavou šamana, zmínila jsem sice kolektivnost těchto fenoménů, ovšem pokud má někomu z tohoto kolektivu připadnout vůdčí role v daném rituálu, bude to právě šaman. S hudbou úzce souvisí kontakty šamanů s říší duchů, což potvrzuje výrok „*hudba přišla na svět z přání primitivního člověka mít speciální jazyk určený pouze pro komunikaci s nadpřirozeným*“¹⁵⁶

Na dnešních šamanských setkáních je běžné komunikovat skrze tanec se svými silovými pomocníky. Konkrétně jde o taneční ztvárnění spojenců ze zvířecího světa, během něhož tanečníci očekávají duchovní zpřítomnění spojence v kruhu, zodpovězení určité otázky, vyřešení problému, nebo jen přátelské setkání.

Nejtypičtější nástroj přírodních národů je buben, mezi navozením stavu transu a rytmickou pravidelností úderů bicích nástrojů existuje pevné pouto. Šaman na něm může uniknout do jiných světů, může jej použít jako člun či nádobu k nabírání duchů. Je to neobyčejný magický předmět a s tím také souvisí složitá procedura jeho rituální výroby. Často bývá ozdoben zvířecími motivy či malbami lidských postav, nejčastěji příslušníků šamanovy rodiny.¹⁵⁷

S výrobou šamanských bubnů se setkáme také na našem území. Jejich historie je samozřejmě mnohonásobně kratší, sahá jen do začátků devadesátých let. Průkopníkem tohoto řemesla je výše zmíněný Miroslav Kašpar z jihočeského statku ve Skřidlech, který se výrobou jednohlavých a dvouhlavých šamanských bubnů živí i

¹⁵⁵ *ibid.*, s.51

¹⁵⁶ *ibid.*, s. 53

¹⁵⁷ Vitebsky, 1996, s. 78-81

v současné době.¹⁵⁸

Specifickým typem hudby a nedílnou součástí tradic původních kultur je hudba alikvótní častěji nazývaná jako alikvótní neboli hrdelní zpěv.¹⁵⁹ Tato prastará technika se vyvinula výhradně v mimoevropských hudebních kulturách, především v Tuvě a Tibetu a dodnes je v těchto místech živá.¹⁶⁰ Existuje několik různých druhů tuvinského alikvotního zpěvu, všechny jsou však založeny na nápodobě přírodních zvuků, větru, zpěvu ptáků a podobně. V řadě kultur byly alikvoty využívány při léčení, rituálech a modlitbách. *„Jsou mocným prostředkem fyzické, mentální i emocionální očisty. Napomáhají léčení těla i duše a přispívají ke znovuobjevení harmonie a duchovní transformaci.“*¹⁶¹

V Evropě nebyl hrdelní zpěv provozován až do dvacátého století. V souvislosti s nárůstem zájmu klasicky vzdělaných evropských hudebníků a hudebních skladatelů o mimoevropské hudební kultury byla tato technika objevena a vůbec prvním Evropanem, který se ji naučil byl Karlheinz Stockhausen. V sedmdesátých letech byl pak tento styl zpěvu objeven širší hudební veřejností mimo jiné v souvislosti s šířením hnutí New age. Od té doby se alikvotním zpěvem zabývá mnoho hudebníků i laiků po celém světě a od té doby se také datuje nová epocha pro alikvotní zpěv. Ten se nyní vyvíjí mimo své původní tradiční kultury do různých nových forem.¹⁶²

¹⁵⁸ Dle Miroslava Kašpara existuje v současnosti v České republice více profesionálních výrobců těchto nástrojů, jejich jména se mi však nepodařilo zjistit.

¹⁵⁹ Alikvotní zpěv je založen na vědomém zvýraznění jednotlivých spektrálních tónů, jejich zesílení a „oddělení“ od základního zpívaného tónu. Podobně jako se světlo skládá ze spektrálních barev, skládá se každý tón ze spektra alikvotních tónů – tónů přirozené tónové řady. Zpěvák je může pomocí jemných změn ústního rezonančního prostoru učinit slyšitelnými a tak vytvořit dojem vícehlasého zpěvu. Každý přirozený zvuk obsahuje alikvoty, ale my je obvykle neslyšíme, vnímáme je jako barvu zvuku.

¹⁶⁰ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Alikvotnizpev>

¹⁶¹ <http://www.alikvotnifestival.cz/>

¹⁶² <http://cs.wikipedia.org/wiki/Alikvotnizpev>

Doklad tohoto dění najdeme také v naší domovině. V Čechách působí dnes již několik interpretů experimentujících v této oblasti¹⁶³ a od roku 2004 se v našem hlavním městě pravidelně pořádá festival Pražské znění organizovaný Ing. Radkou Šindlerovou. Festival je:

*„mezinárodní setkání umělců a interpretů se zájmem o alikvotní zpěv a novodobé formy alternativní muziky. Cílovými skupinami „Pražského Znění“ jsou studenti a pedagogové hudebních škol, odborná veřejnost, mládež se zájmem o alternativní muziku a duchovní rozvoj a řada příznivců alikvotního zpěvu z Čech a Evropy“.*¹⁶⁴

Cílem festivalu je mimo jiné vytvořit prostor pro mezinárodní setkávání lidí se zájmem o nové směry v alternativní muzice, představit umělce a skupiny zabývající se různými způsoby hlasových technik zpěvu vycházejících z tradic dávných kultur, seznámit veřejnost s etniky, která alikvotní zpěv používají i vytvořit novou kulturní tradici v Praze.¹⁶⁵

Co se týče výtvarného umění, najdou se i mezi českými malíři osobnosti, které svět přírodních národů oslovil, motivoval a inspiroval v další tvorbě. Jedním z nich je dnes pětáctyřicetiletý malíř Otto Placht. V letech 1982 – 1988 studoval na Akademii výtvarných umění, kde posléze působil jako asistent v ateliéru monumentální tvorby. Od roku 1993 pobývá střídavě v Peru, kde byl hostujícím profesorem na Escuela de Pintura Amazonica v Pucallpě. Přednášel na Florida International University a v Espaeola Way Arts Center v Miami. Samostatně vystavuje od roku 1984.¹⁶⁶

S obrazy ovlivněnými šamanismem se poprvé setkal na výstavě v Miami v roce 1993. Tam vystavoval také Pablo Amaringo,

¹⁶³ Hudebník a muzikoterapeut Vlastimil Marek, hudební a produkční skupina Tashi Deley, Roman Ravin a další

¹⁶⁴ <http://www.alikvotnifestival.cz/>

¹⁶⁵ *ibid.*

¹⁶⁶ Volf Petr, *Don Otto a Ayahuasca*, Reflex, 2002/18

peruánský šaman, malíř vizionářských obrazů inspirovaných ayahuascou, autor úspěšné knihy *Náboženská ikonografie peruánského šamana* a zakladatel ekologicky orientované školy Usco Ayar.¹⁶⁷

„Ten šaman si otevřel malířskou školu a vyučoval v džungli, šlo o ekologický projekt živý po všech stránkách, protože malé děti malovaly zvířata, stromy, které perfektně znaly, odváděly fantastické výkony, protože z těch podrobných obrázků se dal vyčíst okolní ekosystém.“¹⁶⁸

Obrazy Amaringa inspirovaly českého malíře k cestě do Amazonie, kde se usadil u kmene Šipibó, oženil se a strávil zde několik let života a malování. V tamější architektuře nachází Placht neuvěřitelnou lehkost a dokonalost, hovoří o stupni civilizace, která byla přirozeně propojená s něčím nadzemským a nadčasovým, což vliv koloniálního baroka úplně vyvrátil.¹⁶⁹

Z těchto výpovědí Otty Plachta dýchá úcta k tradicím původních kultur i charakteristická nostalgie po *zlatém věku*. V tom lze rozpoznat do jisté míry podobný pohled, jaký nacházím u českých neošamanů. Malíř se nesnaží opakovat šamanské rituály a stávat se Indiánem, přesto na sebe nechává jejich svět, včetně prostředí, v němž žijí, působit, jakožto inspiraci pro další tvorbu.¹⁷⁰

„... jak energie drogy, tak zkušenost džungle se v mých obrazech projevila. Pochopil jsem spoustu věcí o barvě, které bych jinak neznal, jak vytvářet spektrum, jak paprskem modelovat prostor. Předtím jsem malbu chápal jako hmotu, neměla pro mě zdaleka takový emotivní náboj. Začal jsem ji cítit organicky.“¹⁷¹

¹⁶⁷ Alice Růžková, *Pět neděl u kmene Šipibó, aneb jak se točil filmový dokument „Otto Placht – malíř džungle“*, Magazín Koktejl, říjen 2000

¹⁶⁸ Volf Petr, *Don Otto a Ayahuasca*, Reflex, 2002/18

¹⁶⁹ *ibid.*

¹⁷⁰ Velkou část této inspirace přineslo absolvování šamanského obřadu pití ayahuascy.

¹⁷¹ Volf Petr, *Don Otto a Ayahuasca*, Reflex, 2002/18

Život v džungli, nezbytnou součástí praxe šamanů kmene Šipibó malíř popisuje jako:

„...askezi nutně podepřenou spirituálním směřováním, k čemuž jsou nejlepšími partnery právě šamani, kteří se díky rozšířeným stavům vědomí mohou s vámi spojit a vy zase s nimi někde na hranicích mozku. V reálném životě k úplnému spojení nedojde, protože všechno stejně posuzujete zvnějšku, podle své evropské zkušenosti.“¹⁷²

e) Houba nebo zhouba...? Aneb čeští šamani a halucinogenní látky

Používání halucinogenních látek je bez pochyby jednou z prvních asociací, která nám vytane na mysl, když se řekne šamanismus. Psychotropní rostliny se nacházejí téměř po celém světě, jejich používání se však ve velké míře uchytilo pouze v Novém světě a zvláště v Jižní Americe.

Šamani různých kultur považují rostliny za skutečné duchovní učitele a jejich požíváním si osvojují duchovní bohatství v rostlinách obsažené. Při podobných rituálech nedochází k deformaci reality, ale naopak k obnažení pravého stavu věcí, který zůstává ve střízlivém stavu vědomí skryt.

Užívání drog v šamanských kulturách se radikálně liší od narkomanie v moderních západních společnostech. Šamanova komunita vnímá práci s halucinogeny jako prostředek integrace jednotlivce s ostatními. V některých skupinách jsou halucinogeny výsadní doménou šamana, jinde je zvykem požívat je pod pečlivým vedením šamana v širším kruhu soukmenovců. Vedení šamana, absolventa celé řady složitých zasvěcení, který má s danými látkami dlouholetou zkušenost je stěžejní a nepostradatelný aspekt těchto seancí, v současném západním světě ovšem často nedostatečně respektovaný.¹⁷³

¹⁷² *ibid.*

¹⁷³ Vitebski Piers, *Svět šamanů*, Knížní klub, Praha 1996, s.85-86

Boom experimentů s psychedeliky nastal v západní společnosti, především ve Spojených státech amerických spolu s kontrakulturou šedesátých let. Drogy rozšiřující vědomí stály ve středu zájmu alternativní psychiatrie, guruové doporučující jejich používání k terapeutickým účelům jsou především Richard Alpert známý jako Ram Dass¹⁷⁴, Timothy Leary¹⁷⁵, Aldous Huxley¹⁷⁶, Ralph Metzner¹⁷⁷ či výše zmíněný Stanislav Grof.

Vedle výše zmíněných výzkumů se užívání psychedelik těšilo a stále těší také rekreačnímu zájmu širší veřejnosti. Ralph Metzner nazval tento fenomén pozorovaný v osmdesátých letech na americkém kontinentě „molekulárním mysticismem“.¹⁷⁸

„V 80. letech jsem strávil hodně času přemýšlením, proč se my Západané tak rychle a snadno naučíme zneužívat psychoaktivní látky, které obyvatelé Latinské Ameriky tak úspěšně integrovali do svých kultur. Mám dojem, že je to tím, že původní obyvatelé Ameriky tyto látky používali vždy jen k náboženským, léčebným a rituálním účelům. Tyto ceremonie vyústily v zážitky, které měly daleko smysluplnější důsledky než jen průměrný psychedelický trip Západána.“¹⁷⁹

Téma užívání drog na české scéně devadesátých let v souvislosti s šamanismem specifickým způsobem zpracoval Dušan Lužný.¹⁸⁰ Užívání marihuany a LSD popisuje jako fenomén doprovázející

¹⁷⁴ Studoval na Tuftově univerzitě, Wesleyho univerzitě a na Stanfordově univerzitě, kde obhájil doktorát z psychologie. V letech 1958 - 1963 působil na Harvardu jako docent v oboru psychologie. V r. 1961 vystřídal Franka Barrona ve funkci spoluředitele Harvardského projektu na výzkum psychedelických drog, který Barron založil spolu s Timothym Learym v r. 1960. Výzkum se zpočátku týkal zkoumání emočních účinků psilocybinu (výzkumu se účastnil i Aldous Huxley, Ralph Metzner a Allen Ginsberg). (<http://www.volny.cz/yettinka/alpert.htm>) Autor knih *Be Here Now* nebo *Joy of Awakening*. Zakladatel nadace Hanuman, která šíří duchovnost ve formě sociální pomoci na Západě a spoluzakladatel nadace Seva, která organizuje akce na podporu sociální spravedlnosti a řešení zdravotních problémů. (www.baraka.cz)

¹⁷⁵ Poněkud extravagantní průkopník práce s kyselinou lysergovou známý pracemi s barvitými citacemi záznamů z vlastních intoxikací. Např. *Politika extáze*

¹⁷⁶ Další z řady badatelů a „tuláků po hvězdách“, autor eseje *Brány vníkaní* inspirovaným zkušenostmi s psychedelickou látkou zvanou meskalin.

¹⁷⁷ Získal doktorát z psychologie na Harvardské univerzitě, dodnes učí na Kalifornském institutu integrálních studií, autor řady knih, např. *Psychedelická zkušenost, Mapy vědomí*.

¹⁷⁸ Metzner Ralph, *Maps of Consciousness*, The Macmillan Company, 1971

¹⁷⁹ www.baraka.cz, *Rituální přístupy k práci s posvátnými rostlinami*

¹⁸⁰ Lužný D., *Neošamanismus, postmoderní techniky extáze*, Religio 1995, č.2, s.169-180

kontrakulturu let šedesátých a s nimi i začátek šamanismu zatímco léta devadesátá charakterizuje obliba psylocibinových hub a Extasy.¹⁸¹ Posun od romantizujícího individualisticko - komunálního psychedelického utopismu šedesátých let k individualisticko - globalistickému psychedelickému realismu let devadesátých.

V mnohém nenaplněné vize a kontrakulturní psychedelické náboženství 60.let získaly v 90.letech další podobu. Posun je zřetelně viditelný v hnutí *Rave*¹⁸², *acid house music* nahrazující rytmické, pravidelné, monotónní bubnování tradičního šamanismu, často spojováno s užíváním Ecstasy, simultánní rozbíjení běžného vnímání pomocí stroboskopu. Spojením psychedelické zkušenosti, tance a hudby v ravech *vrcholí* pro 90.léta typická podoba neošamanismu. Tomuto tématu se podrobněji věnuje Fraser Clark, autor termínu *techno-pohanství* či Bruce Eisner, který svým *techno-šamanismem*, označuje využití nejmodernějších technologií k duchovním účelům.¹⁸³

V samotných psychedelických zážitcích měnících perspektivu a otevírajících jiné prostory nachází příležitost k znovuposvěcení každodenního světa, zrušení separované sféry náboženství. Neošamanismus zahrnuje do širokého proudu New Age, který se snaží vytvořit staronový monismus a usiluje o osobní i celospolečenskou transformaci. V kontextu západního pojetí individuality se komunální charakter šamanismu mění v individuální experimentování a psychoterapii.¹⁸⁴

Obraťme nyní pozornost k neošamanské skupině inspirované koncepcí The Foundation for Shamanic Studies Michaela Harnera. Znovu zopakují odmítavý postoj nadace a jejích lektorů k navozování

¹⁸¹ Psychotropní látka obsažená v lysohlávkách, „houbičkách“ volně rostoucích v České republice.

¹⁸² Setkání lidí tančících za doprovodu syntetické hudby.

¹⁸³ Na tomto místě je možně s Lužného názory polemizovat. Neošamanismus jakožto směr využívající k duchovní transformaci spojení psychedelických látek a moderních technologií je pouze jedna strana mince. Vedle ní lze nalézt nepřetržitě fungující tradici let šedesátých, setrvávající, použiji-li Lužného pojmosloví, v onom individualisticko-komunálním psychedelickém utopismu. Stejně tak se lze setkat s širokou škálou kombinací dvou výše zmíněných typů.

¹⁸⁴ Lužný D., *Neošamanismus, postmoderní techniky extáze*, Religio 1995, č.2, s.169-180

šamanských stavů vědomí skrze halucinogenní látky. Harnerova metoda navozování šamanského stavu vědomí využívá výhradně rytmickou hru na buben popřípadě šamanské chřestidlo.¹⁸⁵ Práce s psychedelickými látkami je dle FSS v naší kultuře nezakotvená, cizí a proto nebezpečná. Zbavení západního neošamanismu této nelegální ozdoby umožňuje Harnerovi nekonfliktní rozvíjení činnosti nadace ve všech částech euroamerického světa.

Používání halucinogenů zkrátka nemá ve FSS místo. Přes tato jasně stanovená pravidla jsem se při rozhovorech s účastníky seminářů nadace setkala s pestřejší realitou. Pro mnohé z nich nebyly psychotropní látky španělskou vesnicí a především mladší věková kategorie, a ne jen ta, se nenechala přesvědčit o pozitivních šamanismu bez drog.¹⁸⁶

Na téma psychedelik v české kultuře jsem hovořila také s několika mladými lidmi praktikujícími šamanismus mimo Harnerovu školu. Jejich výpovědi se obecně shodly v odmítavém postoji k užívání či spíše zneužívání halucinogenních látek pro zábavu a kratochvíli bez hlubšího duchovního záměru. Vesměs pozitivní přístup zaujímali k provádění drogových seancí pod vedením zkušených odborníků z kultur, v nichž má užívání daných látek k duchovnímu růstu člověka mnohaletou tradici.

V rozhovorech jsem položila otázku po vhodnosti *drogového turismu za poznáním*¹⁸⁷ do prostředí, ke kterému nemáme žádné kulturní vazby. Dotazovaní v této věci neviděli problém, pokud člověk pracuje bez špatných úmyslů a s dostatečnou pokorou. Má teze ohledně nedostatečné zkušenosti naší kultury s halucinogenními rostlinami, jejichž používání u nás nemá potřebnou tradici, byla

¹⁸⁵ Dle rozhovorů s českými příznivci nejsou pro pokročilé šamany tyto nástroje nezbytné, k cestování do jiné reality jim stačí i monotónní cinkání klíči .

¹⁸⁶ Rozhovory s účastníky základního semináře FSS Cesta šamana, Praha, 16.4. 2005.

¹⁸⁷ Cesty do míst, kde se lze setkat s medicinmany ochotnými provést západního člověka posvátným rituálem, jehož součástí je požití pro danou oblast typické psychotropní látky.

vyvrácena argumentem, že „...u nás přece vždycky rostly houbičky“.¹⁸⁸

Téma psychedelik jsem otevřela také v rozhovoru s Honzou, absolventem několika seminářů šamanského cestování u Jana Muchy ve starém mlýně v Žabonosech.¹⁸⁹ Honza se pokusil vést šamanskou seanci s danými pravidly a daným záměrem za použití *psylocibinu*¹⁹⁰. Na základě této zkušenosti¹⁹¹ upozorňuje Honza na nebezpečí plynoucí z nedostatečné znalosti halucinogenních látek, které pokládá za samostatné živé bytosti s vlastní vůlí, skrze níž si s člověkem dokáží (ne)pěkně pohrát. „...chystají pastičky, do nichž se člověk po požití drogy snadno chytí...“¹⁹²

Otevřený přístup k halucinogenům nepřekvapí ve sféře uměleckých disciplín. V předchozí kapitole jsem již zmínila, kterak zážitek ayahuascového rituálu ovlivnil vnímání světa a přirozeně i tvorbu výtvarníka Otto Plachta.¹⁹³ Zkušenost s ayahuascou popisuje malíř jako nesmazatelný zážitek, který člověka do smrti neopustí. Ohledně jejího užívání v naší civilizaci je ovšem spíše skeptický. „*Naplno funguje především v džungli, tady jenom ukazuje, jak je všechno, po čem se pídíte, zbytečné a v důsledku směšné.*“¹⁹⁴

¹⁸⁸ Shrnutí poznámek z rozhovorů, Praha, duben 2005, Český ráj, duben 2005, Vrchlabí, květen 2006, Pardubice, duben 2007.

¹⁸⁹ Semináře do jisté míry podobné harnerovským kurzům, změněné stavy vědomí jsou zde navozovány půstem a rytmickým zvukem bubnu a chřestidel.

¹⁹⁰ Psychotropní látka obsažená v lysohlávkách, „houbičkách“ volně rostoucích v České republice.

¹⁹¹ Seance nesplnila původní představy, došlo k porušení pravidel a roztržení kruhu v němž měli účastníci po celou dobu setrvat. Účastníci si odnesli vesměs chaotické individuální prožitky.

¹⁹² Pardubice, 11. 4. 2007

¹⁹³ Viz. citace na straně 52.

¹⁹⁴ Volf Petr, *Don Otto a Ayahuasca*, Reflex, 2002/18

f) Šamanismus jako módní póza - kritické pohledy dalších zúčastněných

Vedle bubnujících cestovatelů mířících do jiné reality šamanských světů, ať už duchovních či skutečných¹⁹⁵, zaslechneme v české kotlině také hlasy, jimž tyto cesty nejsou příliš po chuti. Jedním z kritiků novodobého zájmu o šamanismus a jeho praktikování v našem kulturním prostoru je Ing. Mnislav Zelený – Atapana.

Ing. Zelený vystudoval ekonomii na Vysoké škole zemědělské, etnografii na Karlově univerzitě a indianistiku s archeologickým a etnografickým terénním výzkumem v Limě. Podnikl řadu cest do Amazonie, během nichž poznal více než čtyřicet etnických skupin, žil mezi Eceji, Kofány, Jawalapity, kteří jej v roce 1989 adoptovali a dali mu jméno Atapana. Publikoval nespočet článků, studií a knih,¹⁹⁶ v letech 1992 – 1996 přednášel etnologii Ameriky na UK, pět let působil jako velvyslanec v Kolumbii a Ekvádoru. Roku 2002 založil obecně prospěšnou společnost Velká Amazonie sdružující nadšence a odborníky na problematiku amazonských etnik a životního prostředí deštného pralesa.¹⁹⁷

V šamanismu nachází Apatana především posvátnost. Popisuje jej jako umění s jasným úkolem – sloužit dané komunitě, nikoli cestovním agenturám a davům turistů. „*Být šamanem je celoživotní poslání bez fanfár a bez prken, která znamenají svět*“¹⁹⁸ Rozhořčuje se nad lehkovážným zacházením s pojmem, který se stává „hračkou pro nenasytné turisty či bělochy hledající výstřednosti“¹⁹⁹ a stejně tak nad *pseudošamany*, kteří rezignovali na velkou část své etnické

¹⁹⁵ Mám na mysli dnes populární návštěvy míst, kde určitá původní šamanská kultura stále přežívá

¹⁹⁶ Například *Contribución a la etnografía Huaraya* (1976), *Préríjní a pralesní indiáni* (spoluautor, 1985), *Indiánská encyklopedie – Indiáni tří Amerik* (1994), *Duch s rozkvetlým penisem – Mýty amazonských Indiánů* (2004).

¹⁹⁷ Zelený, Mnislav, *Je šamanismus módní póza?*, Regenerace 2005, č. 9, s. 25

¹⁹⁸ *ibid.*, s.24

¹⁹⁹ *ibid.*

identity a především pozbyli svoji funkci a stali se léčiteli pro peníze a slávu.

Současnému západnímu zájmu o duchovní život původních kultur vytýká neschopnost poznávat věci do hloubky v jejich celistvosti. Seriózní dlouholeté studium kultury, v níž vše souvisí se vším, považuje za nezbytný předpoklad pro nahlédnutí šamanismu s jeho záhadami a tajemstvími. To, s čím se ve velké většině setkává, nazývá vykrádáním duchovních hodnot Indiánů v duchu conquistadorského dědictví. Ostře kritizuje módní vlnu zájmu o šamanismus, snahu vyvážet šamany z jejich teritorií na nejrůznější kongresy, setkání a workshopy a profitovat z jejich umění ve znamení vlastního uspokojení a slávy.²⁰⁰

Apatana hovoří především o dění v oblasti Amazonie, na druhé straně zeměkoule v sibiřské kolébce šamanismu, kde se nejčernější obavy Ing. Zeleného již několik let zdárně naplňují. Tato oblast je doménou etnoložky Mgr. Pavlíny Brzákové, absolventky filosofické fakulty UK zaměřující se na proces asimilace malých sibiřských národů.

V rozhovoru pro časopis Reflex²⁰¹ popisuje situaci v Tuvě i v ostatních republikách Ruské federace. Etnologové a etnografové zabývající se tradicemi²⁰² tamních obyvatel, podnítily u Sibiřanů nový zájem o vlastní kulturu jakožto národní bohatství, kterým se mohou vymezit vůči dominující ruské kultuře. Tuto renesanci původní kultury, s níž jde ruku v ruce renesance šamanismu, Brzáková nazývá přímo procesem národního obrození. Vzhledem ke značnému zpřetrhání vazeb s duchovními odkazy předků²⁰³, studují dnes noví sibiřští šamani knihy etnografů a skrze ně v mnohých případech rekonstruuji své vlastní obřady.

²⁰⁰ *Ibid.*, s.24 - 25

²⁰¹ Pavel Kovář, *Šamanství k národnímu obrození*, Reflex 2005/13, s.19-21

²⁰² Včetně tradic duchovních.

²⁰³ Za něž je z velké míry zodpovědný komunistický režim.

V republice Tuva je situace po šamanské stránce nejzajímavější. V roce 1993, krátce po rozpadu Sovětského svazu, zde vzniklo první šamanské centrum.²⁰⁴ Proces šel ještě dál a v tomtéž roce se zde konalo první mezinárodní sympozium šamanologů a šamanů, což přilákalo řadu zahraničních vědců i laiků a mezi nimi spoustu duchovních hledačů očekávajících, „...že se setkají se skutečným šamanem, dosáhnou osvětlení anebo se stanou šamany.“²⁰⁵

Tato poptávka samozřejmě znásobila nabídku a původní obyvatelé si rychle uvědomili, „jak je výnosné mít v rodině šamana“²⁰⁶. V posledních letech vyrostlo na území Tuvy šamanských ordinací jako hub po dešti. Mnohým šamanům visí na dveřích pracoven ordinační hodiny a pevně stanovený seznam poskytovaných služeb včetně ceníku. Pro horlivější zájemce se nabízí možnost navštívit šamanské centrum a za nemalý poplatek²⁰⁷ absolvovat dvoutýdenní kurz, na jehož konci se udělují šamanské certifikáty.

Stejně jako Ing. Mnislav Zelený – Atapana i Pavlína Brzáková varuje před současným trendem činícím z šamanství předmět obchodu. Není výjimkou zaplatit si určitý obřad třeba jen pro oko kamery, což zcela popírá jeho zásadní myšlenku, podle níž se obřady vykonávají výhradně za nějakým účelem, aby se někomu nebo něčemu pomohlo.²⁰⁸

*„...zájem cizinců a neutěšená ekonomická situace v Tuvě nutí šamany, aby si takto vydělávali. Několik šamanek z center v Kyzylu v důvěrném hovoru přiznalo, že raději by se vrátily do svých vesnic, ale potřebují peníze na vzdělání dětí a vnuků.“*²⁰⁹

Není jednoduché vynášet soudy nad touto problematickou situací. Na jednu stranu to byli z velké části humanitně zaměřeni vědci, kteří

²⁰⁴ V současnosti fungují v Tuvě tři šamanská centra

²⁰⁵ *ibid.*, s.21

²⁰⁶ *ibid.*, s.21

²⁰⁷ Údajně 1500 amerických dolarů.

²⁰⁸ Účelem takového obřadu pak zůstává jen finanční pomoc šamana sama sobě.

²⁰⁹ Pavel Kovář, *Šamanství k národnímu obrození*, Reflex 2005/13, s.21

ukázali šamany západnímu světu a západní svět šamanům. Na druhou stranu jsou to opět oni, kdo toto jednání podrobuje kritice, nebo alespoň zpytuje svědomí. Pak jsou tu příslušníci tradičních přírodních společností, z nichž ovšem řada již dávno nežije ve zlatém věku předků a obrazně řečeno, chléb pro ně může být v danou situaci přednější, než zachování duchovních tradic v jejich původní čistotě.

III. The Foundation For Shamanic Studies – papíry na šamanismus

O Michaelu Harnerovi a The Foundation for Shamanic Studies jsem se zmínila již v několika předchozích kapitolách. Považuji za vhodné věnovat této organizaci samostatnou kapitolu, neboť je jedinou z institucí ovlivňující území Čech a Slovenska, která v dosti různorodém až chaotickém světě novošamanů vypovídá o své činnosti a cílech něco konkrétního. Nyní se pokusím shrnout dostupná fakta a mé vlastní poznatky o mezinárodní nadaci pro šamanská studia a jejím působení na území České Republiky a Slovenska. Budu vycházet především z primárních materiálů The Foundation for Shamanic Studies,²¹⁰ z rozhovorů s osobami v nadaci zainteresovanými a ze zúčastněného pozorování semináře FSS.

Nehodlám se znovu věnovat problému definice pojmu šamanismus a neošamanismus, o to jsem se pokusila již v první kapitole práce. Nyní se přidržím spíše pojetí Michaela Harnera a jeho koncepce *Core Shamanism*²¹¹ - jádrového šamanismu, který je pro FSS klíčový.

Vzhledem k šířce a aktuálnosti fenoménu i problému s dostupností informací²¹², bude tato kapitola pouze určitým náhledem na současnou situaci demonstrováným na několika dostupných příkladech. Proto si také nečiním ambice docházet k jakýmkoli závěrům a veškerá snaha o klasifikaci bude pouze spekulativního rázu.

Abych zachytila živost, aktuálnost a především lidský aspekt tématu, o němž jde v problematice nových náboženských hnutí

²¹⁰ Dále jen FSS.

²¹¹ Termín vysvětlím později.

²¹² FSS má na území České Republiky i Slovenska řadu příznivců praktikujících v různé míře metody jádrového šamanismu, mnozí z nich však tuto činnost veřejně neprezentují. Úplné zmapování fenoménu proto není možné bez dlouhodobého terénního výzkumu.

především, zasadila jsem do textu několik citací lidí, kteří jsou činnostmi FSS osobně spjatí.

a) Obecné informace o nadaci

FSS je registrovaná nezisková organizace s pevnou hierarchickou strukturou, jejíž hlavní činností je výuka šamanských technik prostřednictvím základních a nadstavbových seminářů. Nadace byla založena v roce 1985 v Mill Halley ve státě Kalifornie mezinárodně uznávaným antropologem Michaelem Harnerem za účelem celosvětového studia, zachovávání a předávání šamanských znalostí. Kromě centra v Kalifornii, kde sídlí prezident a zakladatel PhD. Michael Harner, má FSS samostatné středisko pro práci v Latinské Americe, sídlící rovněž v USA a středisko pro práci v Evropě sídlící ve Vídni. Ředitelem vídeňského centra je Paul Uccusic.

Podle údajů z webových stránek FSS, absolvuje semináře vedené vyškolenými instruktory každoročně okolo pěti tisíc účastníků. Kromě seminářů a workshopů se nadace věnuje přednáškové činnosti a prodeji odborných i populárních publikací, hudebních nahrávek a šamanských potřeb²¹³. Výtěžky z těchto aktivit jsou věnovány na podporu nativních kultur především v oblastech mezoameriky a Sibiře²¹⁴ a na zkvalitnění vlastních seminářů²¹⁵.

I. Zakladatel Michael Harner

PhD. Michael Harner je považován za jednoho z největších znalců i praktiků šamanismu na Západě, mnozí jej označují přímo za

²¹³ Konkrétně jde o hudební nástroje – bubny a chřestidla a speciální pokrývky očí.

²¹⁴ Podrobnější informace o konkrétní podobě této podpory se mi nepodařilo zjistit.

²¹⁵ Nadace se snaží organizovat více seminářů, workshopů a přednášek vedených šamany z oblasti Latinské Ameriky a Sibiře, což je vzhledem k dopravě finančně a časově nákladnější, než využití vlastních vyškolených lektorů.

průkopníka pěstování šamanské praxe v západní kultuře či za jednoho z mála autentických *anglo-šamanů* našeho světa²¹⁶. Je profesorem a bývalým vedoucím katedry etnologie na New School for Social Research v New Yorku. Působil jako hostující profesor na Kolumbijské a Yalské univerzitě. Na Kalifornské univerzitě v Berkeley získal doktorát z filosofie. Pracoval jako ředitel Lowieho muzea etnologie. V současné době je členem předsednictva Akademie věd v New Yorku.²¹⁷

Jeho výzkumné pole leží již několik desetiletí mezi indiány žijícími v oblasti Horní Amazonie, stejně jako mezi indiány Severní Ameriky nebo Mexika. Kromě nejznámější publikované knihy *The Way of the Shaman*²¹⁸, je autorem knih *The Jivaro* nebo *Hallucinogens and Shamanism* a spoluautorem románu *Canibal*. Od založení FSS stojí v jejím čele jako prezident a spolu se svými kolegy vede semináře a workshopy. V akademické oblasti pokračuje ve studiu indiánských kultur i v přednáškové a publikační činnosti na toto téma.²¹⁹

II. Pojetí šamanismu ve FSS

Pojmem *šamanismus* nadace rozumí tisíce let starý systém metod, jehož pomocí naši pravěcí předci na celém světě maximalizovali své lidské schopnosti myšlení a duchaplnosti, jež dále využívali k léčení a řešení problémů dané společnosti. *Šamani*, muži i ženy, jsou typem léčitelů, kteří se od ostatních odlišují svou schopností cestování do skrytých světů mýtů, snů a zážitků blízkých smrti.²²⁰

„...za pojem šamanismus označuju všechno, co vychází z původních praktik, který tady byly ještě před všema náboženstvíma, a především, který vycházely z přírody, pocitu lidí, jejich reakce na

²¹⁶ *Šamanova cesta*, Baraka „časopis pro nový věk“, č. 7, <http://www.baraka.cz>,

²¹⁷ *Michael Harner Founder of FSS*, <http://www.shamanism.org>

²¹⁸ V Čechách vyšla v roce 1996 pod názvem *Tajemství šamanismu*.

²¹⁹ Nicholson, S.: *Šamanismus I*, CAD Press, Bratislava 1994

²²⁰ *What is Shamanism?* <http://www.shamanism.org>

*podnebí, počasí, přírodu, zvířata okolo sebe, podmínky, který byly a podobně.*²²¹

Pro svou koncepci šamanismu jakožto praktické metody užívá nadace Harnerův termín *Core Shamanism – jádrový šamanismus*. V podstatě jde o soubor myšlenek a technik různých nativních kultur ze všech částí světa a jejich přizpůsobení možnostem a také zákonům²²² současné západní společnosti. Šamanem se podle Michaela Harnera může stát každý člověk na jakémkoliv místě na světě, což je také jedním ze základních stavebních kamenů FSS. Téma jádrového šamanismu, *šamanismu pro každého* je rozpracováno v Harnerově knize *Tajemství šamanismu*²²³, o níž se zde zmíním podrobněji.

Publikace stručně popisuje šamanskou praxi různých domorodých etnik, především jihoamerických indiánů kmene Jivaro a Konibo. Upozorňuje jak na léčitelský aspekt šamanismu, jenž dnešní západní medicína do jisté míry opomíjí, tak, a to především, na možnost osobního růstu člověka skrze šamanské techniky, jejichž základy ve své práci zprostředkovává. Knihu je možno chápat jako určitou legitimizaci šamanské praxe v současné západní kultuře.

Autor nabízí poměrně snadný návod²²⁴ jak se tady a teď stát šamanem. Upozorňuje sice na širší a složitější aspekty šamanismu a získání šamanských schopností, pro potřeby západního člověka a tedy i FSS však shledává dostačujícím úspěšně dosáhnout šamanského stavu vědomí²²⁵, cestovat do spodního, středního a vyššího světa²²⁶ a

²²¹ Rozhovor s Ivo Musilem, Praha, 21.12.2004

²²² Tím myslím především téma použití halucinogenních látek ke vstupům do šamanského stavu vědomí. Harner a celá FSS důrazně odmítají užívání psychotropních látek při praktikování jádrového šamanismu. Vhodnou alternativu shledávají ve zvukové metodě založené na pravidelném rytmu bubnu či chřestidel.

²²³ Harner, M.: *Tajemství šamanismu. Šamanská praxe. Příručka léčitelství a získávání síly*, Eko-konzult, Bratislava 1996

²²⁴ Jednoduchý ve srovnání s nabyváním šamanských schopností u většiny tradičních šamanských společností, v nichž dotyčný obvykle prochází nesnadnou iniciační zkouškou.

²²⁵ Označení změněného stavu vědomí běžně užívané při praktikování jádrového šamanismu.

poznat své duchy pomocníky. „*Dosáhnete-li úspěchu v uvedených fázích, můžete se klidně nazvat šamanem.*“²²⁷

Další specifikum Harnerovského *jádrového šamanismu* spočívá v jeho individualitě „...*můžete pracovat pouze proto, abyste pomáhali sobě.*“²²⁸, která stojí v opozici k tradicím původních kultur. Ty kladou důraz především na společenskou úlohu šamana jakožto osoby udržující fyzické i duševní zdraví dané společnosti. Zásadní je také označení šamanismu jako činnosti „*Šamanismus je činnost s pohyblivou pracovní dobou*“²²⁹, tímto jasným vymezením se nadace přiklání k technické stránce věci spíše než k možným religiózním aspektům.

„*Mě na tom úžasně zaujalo to, že jak to učí Harner, že jako učí tu techniku, spiritualitu nechá na lidech, aby ji čerpali z vlastních zdrojů...takhle pojatej šamanismus je vlastně odproštěnej od Boha a od náboženství.*“²³⁰

K charakteristice *jádrového šamanismu* je nezbytné připojit také jednoznačné nadšení a pozitivní přístup ke všemu, co s sebou šamanismus a jeho techniky přináší „...*seznámení se šamanismem, to je proces úsilí a radosti, který nikdy nekončí*“²³¹. Zde lze opět upozornit na rozdíl oproti mnohým tradičním kulturám, v nichž je funkce šamana, a to, co s ní souvisí, naopak velmi nezáviděníhodnou a rozhodně nevyhledávanou pozicí.

Z výše zmíněného očividně vyplývá, že cílem FSS a její činnosti není pokračování v tradicích původních šamanských kultur, ani snaha o znovuoživení a zachování vlastních tradic, ale spíše zkvalitnění současného a budoucího života jedince a v globálním hledisku i celé planety. Inspirace je čerpána z praktik mnohých tradičních

²²⁶ Podle šamanské kosmologie sdílené řadou tradičních kultur existují vedle každodenní reality tyto tři skryté světy v nichž se na symbolické úrovni odehrává to, co determinuje dění v realitě běžné.

²²⁷ Harner, M., 1996, s. 54

²²⁸ *ibid.*, s.137

²²⁹ *ibid.*, s. 56

²³⁰ Rozhovor s I.Musilem, 21.12.2004

²³¹ *ibid.*, s. 54

společností a konkrétní způsob života na kvalitativně lepší úrovni nabízen v synkrezi prakticky využitelných metod původních šamanů a léčitelů s ušlechtilými hodnotami západní duchovní kultury.

b) Členství ve FSS

FSS nabízí lidem zájmem o šamanismus, a další záležitosti s ním spojené, členství v nadaci, jež poskytuje různé výhody v oblastech nadačních činností. Propagační texty²³² mimo jiné nabízejí možnost účasti na snaze o zachování a podporování domorodého šamanismu. Členství má zajistit pokračování vědeckých výzkumů v oblasti šamanského léčení a také slibuje přístup k informacím nedostupným osobám mimo nadaci. „Člen FSS podporuje důležitou práci nadace, během čehož rostou jeho vlastní znalosti a upevňuje se vazba k rostoucí šamanské komunitě.“²³³

Členství má čtyři stupně lišící se výší ročního poplatku a počtem nabízených výhod a služeb. První stupeň je *Member of the Circle* – Člen kruhu. Za roční poplatek 40 USD je poskytováno roční předplatné pololetního periodika *Shamanism*, které vedle článků o šamanismu obsahuje také novinky o aktivitách nadace a jiných důležitých událostech. Nový člen dále obdrží speciální dárkové CD *Ram Dass and Michael Harner* v hodnotě 16 USD s audio nahrávkou vybraných dialogů z výroční schůze nadace konané v lednu 2003 a půlročně zasílané kalendáře plánovaných seminářů a workshopů.

Za roční poplatek 55 USD získává člen statut spolupracovníka – *Contributing Member*, což, kromě výše zmíněných výhod, obnáší také příležitost k další podpoře nadační práce skrze dodatečných 15 USD, které lze odečíst z daní.

²³² Setkala jsem se s internetovou verzí a s jedním výtiskem časopisu FSS, *Shamanism*, který propagaci činnosti nadace také nezanebává.

²³³ *Join Us Today!*, <http://www.shamanism.org>.

Statutem sponzora – *Sponsoring Member* – za roční poplatek 125 USD získává navíc VHS nebo DVD audiovizuální nahrávku dialogů mezi Ram Dassem a Michaellem Harnerem v ceně 30 dolarů.

Čtvrtý stupeň členství – *Council Member* – člen rady obnáší roční příspěvek 600 USD a kromě všech výše zmíněných výhod zahrnuje pozvání na shromáždění vedené Michaellem Harnerem.²³⁴

c) Semináře a workshopy

Jednou z nejdůležitějších aktivit FSS, Michaela Harnera a dalších lektorů nadace je vedení základních a nadstavbových seminářů, konaných vícekrát do roka na různých místech světa, obvykle na území Evropy a Severní Ameriky. Náplní seminářů je postupné seznamování s ucelenou metodou jádrového šamanismu. V základním semináři se účastníci naučí vstupovat pomocí rytmického zvuku bubnů a chřestidel do změněného stavu vědomí a rozšířit svou schopnost vnímání i na tu část reality, která nám v běžných situacích zůstává skryta.²³⁵

Během symbolického cestování do spodního, středního a vyššího světa, které je založeno především na individuální fantazii a schopnosti vizualizace, se účastník seznámí se svými silovými spojenci – silovým zvířetem a učitelem, učí se s nimi komunikovat a využívat jejich síly k řešení problémů běžné reality. Absolvování základního semináře FSS je podmínkou účasti na řadě nadstavbových seminářů nabízených nadací, proto také FSS všechny účastníky seminářů eviduje.

Nadstavbové semináře nabízejí hlubší poznávání neobvyklé reality a s tím související prohlubování a zdokonalování vlastních šamanských schopností. Obvykle jsou věnovány konkrétnímu tématu

²³⁴ Poslední shromáždění se konalo v lednu 2005 v severní Kalifornii.

²³⁵ FSS používá termínu *neobvyklá realita*.

či aktuálnímu problému, například problému smrti a umírání z pohledu šamanismu, práci s duchy přírody, léčení Matky Země a podobně. Na semináři je poskytován prostor pro řešení individuálních problémů a otázek jednotlivých účastníků.

Ceny základních seminářů se pohybují mezi 128 a 160 Eur, v Čechách zpravidla kolem 1700Kč. Nadstavbové semináře jsou finančně nákladnější, stojí 150 až 450 Eur, v Čechách obvykle 2800Kč. Cena semináře souvisí s jeho délkou, náročností a počtem zúčastněných lektorů.

Nejčastější náplní workshopů je výroba šamanských bubnů a chřestidel a jejich rituální zasvěcení v potní chýši.

Co se týče lektorství v rámci FSS, nepodařilo se mi zjistit konkrétní předpoklady a podmínky udělení licence. Zdá se, že jde o individuální záležitost v níž rozhoduje vedení nadace na základě zkušeností a schopností každého adepta na lektorskou pozici. Práce lektorů je nadací sledována a v případě problémů může být licence odebrána.

„...semináře můžete dělat, pokud vám to spojenci dovolí, řeknou, že je máte dělat, to je jediná podmínka a pokud to chcete dělat jménem nadace, tak musíte mít oprávnění od nadace, že vám nadace dá souhlas, abyste vystupovali jako její lektor...neznamená to, že nemůžete dělat ty samé semináře a stejně kvalitně, když oprávnění nemáte, ale nemůžete vystupovat jménem nadace. Jestliže teda děláte základní kurz a nejste lektorem nadace, tak ty lidi mají jednu velkou smůlu v tom, že nemůžou pokračovat v těch nadstavbových u nadace. Ona si to nadace hlídá, pochopitelně.“²³⁶

d) Působení FSS na Slovensku

Na území Slovenska se intenzivnější zájem o jádrový šamanismus objevil dříve než v Čechách. Už v polovině devadesátých let vznikala občanská sdružení věnující se osobnímu rozvoji a čerpající inspiraci mimo jiné z koncepce Michaela Harnera. Řada příznivců se

²³⁶ Rozhovor s I.Musilem, Praha, 21.12.2004

dlouhodobě účastnila seminářů a workshopů a organizovala semináře vedené především rakouskými lektory nadace. Pravděpodobně díky tomuto nadšení udělila nadace několika slovenským členům lektorskou licenci a umožnila vznik pobočky FSS.

Jako ukázkou uvádím několik konkrétních sdružení a osob praktikujících harnerovský jádrový šamanismus na území Slovenska.

I. Centrum pre študium šamanizmu

Centrum bylo založeno v roce 1999 pod záštitou FSS, zakladatelkami jsou Mgr. Zora Frešová²³⁷, Ph.D. Katarína Hrčková, obě ženy jsou lektorkami nadace, a Mgr. Alice Balážová. Centrum stejně jako FSS pořádalo základní a nadstavbové semináře na území Slovenska a České republiky. Z důvodu neshod mezi lektorkami byla v roce 2003 činnost Centra pozastavena a licence dočasně odebrána. Od roku 2005 obě lektorky jádrový šamanismus opět vyučují, činnost Centra prozatím obnovena nebyla.

II. Annwin

Občanské sdružení Annwin registrované na Ministerstvu vnútra v Bratislavě vzniklo v květnu 1995. Založili jej manželé Peter a Viera Šimkovičovi spolu s Miroslavem Šimkovičem jako odezvu na potřebu rozvoje osobnosti a na základě této potřeby definovali cíle svých projektů a programů. V současné době pracují v Annwinu dvě osoby na plný úvazek a několik externích lektorů.

²³⁷ Mgr. Zora Frešová se narodila 24.8.1971 v Bratislavě, v roce 1994 ukončila studium psychologie na Filozofické fakultě UK. Absolvovala výcvik v rogeriánské, na klienta zaměřené psychoterapii, atestovala z klinické psychologie. Pět roků pracovala v psychiatrické nemocnici v Pezinku, rok v nestátním psychoterapeuticky orientovaném zdravotnickém zařízení v Bratislavě. Šamanismu se věnuje od roku 1995, kdy ukončila tříletý trénink v jeho pokročilých metodách. Dále se vzdělává prostřednictvím seminářů Michaela Harnera a Sandry Ingerman. Publikovala a přednášela na významných slovenských ezoterických fórech a v masmédiích.

Zakladatel a lektor Peter Šimkovič se zúčastnil seminářů proces-orientované psychologie, výcviků zaměřených na použití americké audiotechnologie Hemi-Sync, jejímuž vyučování se od října 1995 věnuje. Od roku 1995 navázalo sdružení spolupráci s FSS, Šimkovič v rámci této spolupráce absolvoval několik seminářů nadace včetně intenzivního workshopu pod vedením Michaela Harnera a od roku 1998 spolu s manželkou samostatně organizuje a vede šamanské kurzy se stejnou náplní, jakou mají semináře nadace. Lektorskou licenci FSS sdružení Annwin prozatím nezískalo.

Popisy jádrového šamanismu a jeho metod jsou ve velké míře dostupné také na internetu²³⁸. Obvykle jde o seznámení s pojmem *šamanismus* a *Core Shamanism* přejetý z materiálů FSS²³⁹, následuje popis nových možností, rozšíření obzorů a zkvalitnění života, jež s sebou praxe šamanismu přináší, a na závěr nechybí nabídka vlastních seminářů a workshopů.²⁴⁰

e) Působení FSS v Čechách

Situace v Čechách se vyvíjela a vyvíjí podobným způsobem jako na Slovensku, zdá se, že pouze v menší míře. Metodám inspirovaným šamanismem se zde, podle mých informací, začal jako první věnovat Miroslav Kašpar ve Skřidlech v Jižních Čechách již během osmdesátých let. Některé Kašparovy semináře jsou inspirované Harnerem, řada dalších se věnuje jiným oblastem.²⁴¹ Nezjistila jsem žádnou pevnější vazbu na FSS.

²³⁸ Tento fakt se samozřejmě netýká pouze slovenského území, obdobné webové stránky vznikají ve velké části Evropy a Severní Ameriky.

²³⁹ Na mnohých webových stránkách není FSS přímo zmíněna, přestože je očividně hlavním inspiračním zdrojem.

²⁴⁰ Ve většině případů jde opět o věrnou kopii seminářů pořádaných FSS

²⁴¹ Například holotropnímu dýchání, chůzi po žhavém uhlí a podobně.

Paralelně se vznikem Centra pre štúdium šamanizmu začaly lektorky nadace Zora Frešová a Katarína Hrčková vyučovat metodám jádrového šamanizmu vedle Slovenska také na různých místech České Republiky. S těmito aktivitami pokračovaly i po ztrátě licence. Stejně jako na Slovensku i zde našel harnerovský šamanismus velký počet příznivců a někteří z nich navázali v průběhu roku 2003 spolupráci přímo s rakouským střediskem FSS.

Za jednoho z hlavních iniciátorů této spolupráce lze označit Ivo Musila. S šamanizmem se setkal prostřednictvím seminářů Kataríny Hrčkové v průběhu roku 2001, během následujících let pravidelně navštěvoval základní a nadstavbové semináře FSS, pořádal v pražské čajovně U cesty přednášky nazvané *Šamanismus v praxi* a večerní zážitkové kurzy šamanizmu nabízející seznámení s Harnerovou metodou. Od února 2002 spravuje webové stránky *ŠAMAN – stránky pro současný šamanismus*, obsahující opět seznámení s pojmy šaman a šamanismus inspirované především knihami Caitlin Mathews²⁴² a Michaela Harnera. Nechybí samozřejmě pozvánky na plánované semináře a seznam doporučené literatury.²⁴³

Ve stejném roce se Ivo Musil za podpory FSS a svého času také Centra pre štúdium šamanizmu²⁴⁴ podílel na založení Šamanského bubnovacího kruhu v Praze. Jedná se o volné sdružení lidí, kteří absolvovali minimálně základní seminář FSS. Kruh se zabývá šamanizmem pro účely poznání, léčení, řešení problémů a udržování rovnováhy v životě jednotlivce, společnosti a přírody. Používá techniky *Core Shamanism* získané prostřednictvím seminářů FSS.

„Síla kruhu je daleko větší než součet sil jednotlivců v tom kruhu, takže když se uzavře kruh a začne se šamansky pracovat, ty energie, který tam jsou, jsou prostě nesrovnatelně silnější. Říká se, že prostě všechny kruhy, který kdy pracovaly, pracují a budou pracovat, že

²⁴² Mathews, C.: *Zpívej své duši na cestě domů. Šamanismus pro moderního člověka*, Alternativa, Praha 1997

²⁴³ <http://www.samani.hyperlinx.cz>

²⁴⁴ Jde o duchovní nikoli o finanční podporu.

*jsou propojený, že vlastně každý má k dispozici sílu všech kruhů. No, prostě funguje to jinak než jsou naše fyzikální zákony. Lidi, kteří nejsou schopni doma pracovat ani při céděčku ani při bubnování ani když jim druhej bubnuje, tak ve společnosti kruhu to najednou jde... Je to nesrovnatelně snazší v tom kruhu pracovat. To je i důvod, proč se ty kruhy scházejí, protože dohromady zmůžou mnohem víc.*²⁴⁵

Koncem roku 2003 se vedení FSS rozhodlo pro užší spolupráci s Českými příznivci skrze pořádání seminářů vedených rakouskou lektorkou Sylvíí Wohlfarter. Organizace a propagace seminářů se ujal Ivo Musil. První základní semináře proběhly v listopadu 2004 a dubnu 2005. Během posledních dvou let se základní i nadstavbové semináře konají pravidelně několikrát do roka na různých místech české republiky.

f) Základní seminář FSS Cesta šamana

Pro úplnou představu o podobě harnerovských kurzů a z důvodů získání dalších kontaktů na představitele soudobého českého šamanismu jsem v polovině dubna roku 2005 jeden ze seminářů FSS navštívila.

„Víkendového semináře, který se konal 15. - 17. dubna 2005 v kulturním centru Zahrada v Praze na Chodově, se zúčastnilo přibližně 25 lidí ve věku mezi 20 až 55 lety. Dvě třetiny návštěvníků byly ženy. Kurz vedený lektorkou Sylvíí Wohlfarter a jejími dvěma asistenty, z nichž jeden plnil funkci tlumočnicka, probíhal v nevelké obdélníkové místnosti s výhledem na panelové sídliště Chodov, což do jisté míry narušovalo jeho atmosféru i průběh. Rušivé prostředí se organizátoři pokusili zpříjemnit malým oltářem ve středu místnosti vytvořeným z několika rituálních předmětů, větvíček sušené šalvěje, zapálených svíček a vonných tyčinek.

Akce začala v pátek kolem sedmé hodiny večerní krátkou prezentací a ujasněním několika organizačních záležitostí. Poté následovala asi hodinová přednáška zasvěcující účastníky do tématu šamanismu a jeho pojetí ve FSS²⁴⁶. Po krátké přestávce se účastníci jednotlivě představili a krátce pohovořili o důvodu návštěvy semináře

²⁴⁵ Rozhovor s I.Musilem, Praha, 21.12.2004

²⁴⁶ Opět obdoba informací z knih M.Harnera či z webových stránek nadace.

a o očekávání, které s sebou přinesli. Před desátou hodinou večerní se přítomní rozloučili zpěvem šamanské písně za doprovodu bubnů a chřestidel.

Druhá část semináře začala v sobotu po deváté hodině ranní. Přítomní se přivítali a také probudili písní z předchozího večera, po níž následoval vlastní program – šamanské cestování v šamanském stavu vědomí navozeném intenzivním bubnováním lektorky a jejích asistentů. Sylvia vždy vysvětlila, s jakým záměrem a jakým způsobem se ve změněném stavu vědomí pohybovat. Konkrétně šlo o nalezení silového místa – vchodu do spodního světa, cestování do spodního světa, setkání se s pomocníkem v podobě silového zvířete a přivádění silového zvířete partnerovi. Po každé cestě v šamanském stavu vědomí, která trvala deset až patnáct minut, měli účastníci možnost mluvit o svých zážitcích, úspěších i neúspěších²⁴⁷, vyměňovat si zkušenosti a klást otázky.

Kromě cestování do spodního světa se během dne hrálo na šamanské bubny a chřestidla, zpívalo a tancovalo tance silových zvířat. Na závěr sobotní části proběhlo šamanské léčení účastníků kteří o ně požádali. Léčila lektorka a její asistenti sami ponoření do šamanského stavu vědomí, přičemž zbývající účastníci semináře tančili a bubnovali. Celý obřad trval asi dvě hodiny. Po desáté hodině večerní se přítomní opět rozloučili zpěvem písně.

Třetí část semináře byla zahájena obvyklým způsobem a celý průběh dne byl dosti podobný sobotnímu. Místo cesty do spodního světa se podnikala cesta do světa vyššího za účelem setkání se s duchovním učitelem a hledání odpovědi na konkrétní problém z běžného života. Cesta do horního světa trvala asi čtyřicet minut, proto i následné interpretace zážitků zabraly více času, než v předchozí den.

Kromě cestování do horního světa nacvičovali účastníci metody léčení druhých pomocí dvou technik. První z nich bylo přivádění ztracených silových zvířat nemocného, či posílání síly a pomoci prostřednictvím vlastních silových zvířat. Druhá metoda s názvem Indiánská kánoe měla kolektivní charakter, spojovala síly všech přítomných ve prospěch vybraného nemocného.²⁴⁸ Mimo to byli účastníci zasvěceni do lakotské věšebné metody Kamenné orákulum. I tento den doprovázel zpěv, tanec a hra na šamanské bubny a chřestidla.

Celý seminář byl ukončen kolem čtvrté hodiny odpolední společným zpěvem, při kterém všichni přítomní vytvořili kruh, v němž se navzájem drželi za ruce. Na závěr vyzvala lektorka a její asistenti

²⁴⁷ Několika přítomným se do šamanského stavu vědomí vůbec nepodařilo dostat, mnozí si svými zážitky nebyli zcela jisti, mnozí naopak byli schopni až do přerušení barvitě líčit vizuální i pocitové zážitky z prožité cesty.

²⁴⁸ Jednalo se o těžce nemocného příbuzného jedné účastnice.

všechny přítomné k pokračování v právě započaté šamanské praxi. Kromě nových zážitků a zkušeností si účastníci odváželi poslední díl časopisu *Schamanismus*²⁴⁹ a seznam plánovaných základních i nadstavbových seminářů FSS.²⁵⁰

Průběh semináře i rozhovory s jeho návštěvníky víceméně naplnily má očekávání, která jsem nabyla skrze předchozí studium činnosti FSS prostřednictvím internetu a literatury. Většina zúčastněných se nehlásila k žádnému konkrétnímu náboženskému proudu a sama sebe řadila do kategorie *duchovních hledačů*.²⁵¹ Až na pár výjimek měli účastníci kurzu předchozí zkušenosti s řadou aktivit současné alternativní religiózní i kvazireligiózní scény, zaměřených především na osobní rozvoj.²⁵² Několik žen se aktivně věnovalo homeopatii a Reiki. V diskuzích vedených v rámci programu semináře i v rozhovorech o přestávkách se hojně užívala *New Age* terminologie.²⁵³

Mezi adepty harnerovského šamanismu jsem našla několik osob, které se různým způsobem lišily od většiny zúčastněných. Dva muži středního věku, kteří seminář navštívili na popud manželek, se neubránili žertování a mírně cynickým poznámkám. Stejně tak starší manželé, oba lékaři, s nimiž jsem hovořila o jejich zkušenostech z návštěvy medicinmanů v amazonském pralese, nebrali dění na chodovském sídlišti příliš vážně.

Z rozhovorů vedených po oficiálním ukončení akce jsem se snažila zjistit, zda budou účastníci v započaté šamanské cestě pokračovat. Řada přítomných plánovala připojit techniky šamanského cestování do svého duchovního života.²⁵⁴ Někteří si vyměňovali kontakty a

²⁴⁹ Bohužel pouze v německém jazyce

²⁵⁰ Zápis z terénního deníku. Zúčastněné pozorování základního semináře FSS, Praha, 15 - 17. 4. 2005

²⁵¹ Hovořila jsem přibližně se dvěma třetinami zúčastněných.

²⁵² Nejčastěji šlo o zkušenosti s holotropním dýcháním, rodinnými konstelacemi, Reiki či kynezií.

²⁵³ Pro religionistovo ucho panoval v pojmosloví v některých případech menší zmatek, debatující s tím však zdánlivě neměli žádný problém.

²⁵⁴ O rok později jsem se s jedním z účastníků zmíněného semináře znovu setkala. Pětatřicetiletého Mirka z východních Čech harnerovci inspirovali k pořádání vlastních seminářů, které lehce pozměnil a obohatil

nahlas přemýšleli o dalším společném šamanském setkávání. Dvacetiletý student ze středních Čech se mi svěřil, že: „...*bez drog to stejně není opravdový šamanismus.*“²⁵⁵ A tu a tam jsem zaslechla i tichý hovor o zbytečně vyhozených penězích.²⁵⁶

o výraznější ekologické tendence. V roce 2006 pořádal kurzy zdarma pro své známé a poněkud abstraktně uvažoval o dalších podobných činnostech pro širší okruh lidí.

²⁵⁵ Rozhovory s účastníky základního semináře FSS Cesta šamana, Praha, 17.4. 2005.

²⁵⁶ Pro kvalitnější představu o seminářích FSS a jejich účastnících by bylo vhodné navštívit větší množství kurzů na různých místech republiky. Finanční důvody mi to bohužel neumožnily.

IV. Pokus o religionistickou reflexi tématu novošamanismu

Čím více toho o sobě daná náboženská skupina sděluje, tím větší jsou možnosti religionistiky skupinu zkoumat, pozitivně o ní vypovídat a k vědcově nemalé radosti docházet i k určitým závěrům.²⁵⁷ V rámci novošamanského hnutí o sobě nejvíce konkrétních informací udává The Foundation for Shamanic Studies, proto je pro mě nejvhodnějším odrazovým můstkem k závěrům, které by měla obsahovat i tato práce.

V první řadě vyjasním pozici FSS v rámci nových náboženských hnutí. Religiózní charakter nadace není nijak zvlášť zdůrazňován,²⁵⁸ ale vzhledem k jejímu hlavnímu předmětu zájmu, kterým je, jak již z názvu vyplývá, šamanismus, a ten v sobě religiózní aspekty neoddiskutovatelně nese, musíme s FSS na poli současné religiozity počítat.

Při srovnávání ústředního tématu nadace, jímž je nepochybně koncepce *Core Shamanism*, s religionistickou literaturou věnující se problematice nových náboženských hnutí,²⁵⁹ našla jsem nejvíce paralel v Lužného definici hnutí New Age,²⁶⁰ které se zde přidržím.

V hnutí Nového věku „...jde o výraznou náboženskou inovaci a programovou synkrezi různých tradic“.²⁶¹ S první částí charakteristiky by se ve vztahu k jádrovému šamanismu, který klade důraz na techničnost, nikoli na náboženskost, dalo polemizovat, na druhé straně myšlenka naprosté svobody a individuálnosti v otázce osobní spirituality svým způsobem náboženskou inovací je. S druhou částí

²⁵⁷ Alespoň v rámci určitého diskurzu.

²⁵⁸ Na základě toho lze FSS klasifikovat jako kvazireligiózní jev.

²⁵⁹ Lužný, D.: *Nová náboženská hnutí*, MU, Brno 1997

Lužný, D.: „Nové formy religiozity“, *Religio* 1994, č.1, s. 82-91

Barret, D.: *Sekty, kulty, alternativní náboženství*, IŽ, Praha 1998

Horyna, B.: „Nová religiozita a možnosti její religionistické reflexe“, *Religio* 1994, č.1, s. 15-23

²⁶⁰ Uvědomuji si, že i zde jde o spekulativní pojem s nepřilíš jasnými hranicemi a právě proto je to asi jediná „škatulka“ do níž lze *Core Shamanism* zařadit

²⁶¹ Lužný, 1996, s.89

charakteristiky nelze než souhlasit, FSS pro svou metodu programově slučuje léčebné techniky celé řady tradičních kultur, které mohou být v transformované podobě aplikovány na každodenní život západního člověka.

*„Základním výhledem, který spojuje různorodé proudy New Age je myšlenka transformace a vědomí její reálnosti.“*²⁶² Jde o nezbytnou transformaci zahrnující veškeré roviny života jednotlivce, společnosti a v nejširším pohledu celého univerza. Této transformace lze podle FSS postupně dosahovat skrze šamanské cestování do neobvyklé reality, v níž člověk pozitivně ovlivňuje dění v realitě běžné, samozřejmě na individuální i globální úrovni.

S tímto souvisí další představa společná pro New Age i FSS – holismus.²⁶³ Zatímco řada představitelů²⁶⁴ New Age hovoří o změně paradigmatu, *„posunu od mechanistické koncepce světa k holistickému a ekologickému pohledu“*²⁶⁵, členové FSS *„posun směrem k celostnímu nahlížení zdraví jedince odmítající jednostranné oddělování těla a mysli stejně jako podřízenosti pacienta vůči lékaři a zdůrazňující partnerství mezi léčeným a léčícím“*²⁶⁶ ve své praxi realizují.

Dalším výrazným znakem New Age je podle Lužného význam přikládání individuálnímu náboženskému prožitku a důraz na individualitu je, jak už jsem zmínila, jedním z hlavních pilířů jádrového šamanismu. Z nekonečné řady charakteristik hnutí Nového věku nelze nezmínit vzájemné prolínání veškerých proudů, které tento fenomén zahrnuje. V případě FSS je patrná vazba na pohanské

²⁶² *ibid.*, s.90

²⁶³ Představa, že celek není vysvětlitelný jen svými částmi a nelze jej proto na tyto části redukovat.

²⁶⁴ např. Fritjof Capra

²⁶⁵ Lužný, 1996, s.90

²⁶⁶ *ibid.*, s.91

kulty,²⁶⁷ na hnutí lidských potencií, homeopatii a mnohá další, jež zde vzhledem k jejich množství nelze vyjmenovat.

Kromě postavení The Foundation for Shamanic Studies na poli nových náboženských hnutí, bych neměla opomenout její pozici v oblasti samotného fenoménu šamanismu a neošamanismu. Šamanismus ve své ryzí podobě²⁶⁸ je nepochybně předmětem studia²⁶⁹ Michaela Harnera a jeho kolegů z oblasti etnologie, antropologie, religionistiky, historie i jiných oborů. Za výsledek tohoto studia a výsledek prolínání kultur, kterým je studium původních šamanských společností neodmyslitelně provázeno, lze označit novošamanismus.

Ve své šíři zahrnuje novošamanismus množství individuálních přístupů. Troufám si říct, že i novošamanismus má tolik podob, kolik příznivců se k němu hlásí. FSS²⁷⁰ zde se svou institucionalizací, hierarchickou strukturou a pevnými pravidly, které, ač sebevíce zdůrazňují individualitu a svobodu jedince na jeho šamanské cestě, stále zůstávají pravidly, plní funkci, jež by se vzhledem k výše řečenému mohla zdát zbytečná.

Popularita nadace a s ní související rostoucí počet jejích členů, aktivit i nových návštěvníků zbytečnost FSS na poli současné náboženské scény rozhodně nepotvrzuje. Spíše nabádá k zamyšlení nad možností západních *duchovních hledačů* a příslušníků alternativní náboženské a kvazináboženské scény, prožívat svůj duchovní život bez jakéhokoliv zakotvení.

Myšlenka *zakotvení* evokuje určitou pevnou základnu, pevný bod od něhož vede lano individuality, vymezující volný prostor působení

²⁶⁷ Jsou v nich hledány kořeny šamanismu na našem území.

²⁶⁸ Opět spekulativní pojem, myslím tím soubor tradic a léčitelských metod původních kultur.

²⁶⁹ Otázkou, na kterou neodpovím, zůstává, nakolik následkem tohoto studia šamanismus ztrácí svou autentickou podobu a nakolik sám přijímá prvky západní kultury, které s sebou badatelé přinášejí.

²⁷⁰ Nejen FSS, podobných organizací je v Evropě a Severní Americe více.

každého *novošamana*.²⁷¹ Délku lana měřící velikost tohoto prostoru si určuje každý sám a nejpřesnější mírou je mu jazyk. Každé pojmenování, klasifikace a vymezení toto pomyslné lano zkracuje a omezuje nekonečnou škálu možností myšlení a jednání na určitý prostor vytyčený přijatými kategoriemi.

Nechám na každém, aby si představil dlouhou a pestrostí oplývající řadu postav, pohybujících se v prostoru, jenž zde pracovně označuji za novošamanský, vedoucí od přesných definic příznivců Harnerovy The Foundation for Shamanic Studies přes řadu nezávislých *šamanů* a *novošamanů*, z nichž každý charakterizuje svou praxi svým specifickým způsobem, až k osobám, které na toto téma nehovoří a patrně hovořit nebudou.²⁷²

²⁷¹ Prostor pro myšlení i jednání.

²⁷² S poslední skupinou jsem se během pátrání po českém novošamanském prostoru nesešla a i kdyby se mi to podařilo, o *šamanismu* bych se od nich jistě nic nedozvěděla.

Závěr

Namísto shrnutí tématu setkávání, prolínání a oboustranné proměny současné euroamerické společnosti a původních, tradičním způsobem žijících kultur, cítím spíše potřebu vyjádřit své vlastní pocity plynoucí z ukončení práce.

Zpočátku jsem se snažila přistupovat k objektu zkoumání co možná nejčistším vědeckým způsobem. Ovšem již první setkání se spontánní, emotivně prožívanou spiritualitou mou pevně stanovenou pozici poněkud rozkolísala a způsobila její vratkost po celou dobu práce. *Z objektu religionistického zájmu* se najednou stal člověk stejný jako kdokoli z nás, který se nebál pootevřít dvířka svých nejniternějších tajemství. Tato násobící se zkušenost a má reakce na ni mě několikrát přiměla k myšlence práci ukončit a věnovat se více teoretickým a méně osobním tématům.

Nicméně neučinila jsem tak a nelituji. I přesto, že jsem se v mnohých popisech novošamanské praxe neubránila odlehčenému, leckdy až mírně cynickému tónu, cítím respekt ke každému, kdo si dokáže stát za svým rozhodnutím a přijímat a prožívat vše, co je s touto, v případě mé práce novošamanskou, cestou spjato. Otevřeně, upřímně a beze strachu.

Bibliografie

I. Primární literatura - Monografie:

- Arrienová A., *Archetypy šamanské tradice*, Portál, Praha 2000
Castaneda Carlos, *Učení Dona Juana*, Reflex, Praha 1992
Drake Michael, *Šamanské bubny*, Synergie, Praha 1997
Erdoes, R., *Chromý Jelen - Vyprávění siouxského medicinmana*, Paseka, Praha 2004
Gottwald F.T., Christian Rättsch, *Šamanské vědy*, Volvox Globator, Praha 1999
Groff Stanislav, Grofová Christina, *Krise duchovního vývoje*
Harner Michael, *Hallucinogens and Shamanism*, Crossroad, New York 1973
Harner Michael, *Tajemství šamanismu. Šamanská praxe*, Eko-konzult, Bratislava 1996
Hutton Roland, *Shamans: Siberian Spirituality and Western Imagination*, Hambledon 2002
Huxley Aldous, *Brány vnímání*
Kuchař Jiří, *Ayahuasca aneb tanec s bohy*, Eminent, Praha 1998
Leary Timothy, *Politics of Extasy*
Lewis I.M., *Ecstasy religion*, Routledge, New York 2003
Mander Jerry. *V nepřítomnosti posvátného*, Doplněk, Brno 2003
Matthews Caitlín, *Zpívej své duši na cestě domů*, Alternativa, Praha 1997
Metzner Ralph, *Mapy vědomí*
Moos Ute, Harner Michael, *Spirituální léčba: jiná cesta ke zdraví*, Ikar, Praha 2001
Naumova Galia, *Tajemství sibiřského lidového léčitelství*, MOBA
Neihardt, J. G., *Mluví Černý Jelen*, Hynek, Praha 1998
Nicholson Shirley, *Šamanismus I,II*, CAD Press, Bratislava 1994
Snyder Garry, *Zemědům*, DharmaGaia, Praha 2000
Vitebsky Piers, *Svět šamanů*, Knižní klub, Praha 1996
Xenofontov Gavriil, *Sibiřští šamani a jejich ústní lidová tradice*,

II. Primární literatura - Články (časopisy, internet):

- Doležal Jiří X., *Guru Chobot, s.r.o.*, Reflex 2004, č.37
Hejzlarová T., *Mám tři vlasti (rozhovor s doc.PhDr.Oldřichem Kašparem Csc.)*, Koktejl 2003
Pekárková Martina, *Se šamany v dolním světě*, Dingir 2004, č.3, s.81
Štampach I.O., *Současné novopohanství*, Dingir 2002, č.1

Topol Jáchym, *Léčení příběhem. S Kateřinou Hrčkovou o šamanismu, bubnech a vlících na cestách*, Respekt 5, 2007, s. 16-17
Volf Petr, *Don Otto a Ayahuasca (rozhovor s O.Plachtem)*, Reflex
Zachovalová Kateřina, *Ochraňuj mě, ó šamane*, Lidové noviny - Orientace, 21.dubna 2007, s. I-II
Zelený Mislav, *Je šamanismus módní póza?*, Regenerace 2005, č. 9, s. 24-26
Šamanstvím k národnímu obrození, Reflex 2005/13, s.19-21
S džunglí v srdci (rozhovor s O.Plachtem), MS 2003, č.40, s.22-25

III. Sekundární literatura - Monografie:

Barret David, *Sekty, kultury, alternativní náboženství*, IŽ, Praha 1998
Bauman Zygmund, *Globalizace. Důsledky pro člověka*, MF, Praha 1999
Bauman Zygmund, *Tekutá modernita*, MF, Praha 2002
Bělka L. – Kováč, M., *Normativní a žité náboženství*, MU Brno - Bratislava 1999
Budil Ivo, *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*, TRITON, Praha 2003
Delumeau Jean, *Dějiny ráje. Zahrada Rozkoše*, Argo, Praha 2003
Eliade Mircea, *Dějiny náboženského myšlení I*, Oikoymenh, Praha 1995
Eliade Mircea, *Mýtus o věčném návratu*, Oikoymenh, Praha 1993
Eliade Mircea, *Šamanismus a archaické techniky extáze*, Oikoymenh, Praha
Hicks, David (ed.), *Ritual and Belief. Readings in the Anthropology of Religion*. The Mc Graw-Hill Companies, 1999
Justoň Zdeněk, *Hudba přírodních národů*, Dauphin/Maťa, Praha 1996
Kol., *Slovník cizích slov*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1998
Lash Scott, *Sociology of Postmodernism*, London – NY: Routledge 1991
Lévy-Bruhl Lucien, *Myšlení člověka primitivního*, Argo, Praha 1999
Lužný Dušan, *Náboženství v moderní společnosti*, MU Brno 1999
Lužný Dušan, *Nová náboženská hnutí*, MU Brno 1997
Lyotard, J.F., *O postmodernismu*, Filosofie, Praha 1994
Otto Rudolf, *Posvátno*, Vyšehrad, Praha 1998
Říčan Pavel, *Psychologie náboženství*, Portál, Praha 2002
Vojtíšek Zdeněk, *Encyklopedie náboženských směrů*, Portál, Praha 2004
Weber Max, *Sociologie náboženství*, Vyšehrad, Praha 1998
Wolfgang Welsch, *Naše postmoderní moderna*, Zvon, Praha 1994

IV. Sekundární literatura - Články (časopisy, internet):

Brázda R., *Hic Rave, hic salta, k technikám postmoderní extáze*, Religio 1998, č.1, s.94-97

Horyna B., *Nová religiozita a možnosti její religionistické reflexe*, *ibid.*, s.15-23

Lužný D., *Neošamanismus, postmoderní techniky extáze*, Religio 1995, č.2, s.169-180

Kenyon Susan M., *Zar as modernisation in contemporary Sudan*, *Anthropological Quarterly* 68 (2), 1995

Shahrp Lesley, *Exorcists, Psychiatrists, and the Problems of Possession in Northwest Madagascar*, *Social Science Medicine* 38, 1994,

Štampach I.O., *Kořeny, současnost a výhledy nové religiozity*, Religio 1994, č.1, s.3-14

Zbiral David, *Náboženství a internet*, <http://www.david-zbiral.cz/nabinternet.htm>

V. Internetové zdroje:

<http://www.google.cz>

<http://www.david-zbiral.cz/nabinternet.htm>

<http://samani.hyperlinx.cz>

<http://www.samanismus.unas.cz>

<http://www.volny.cz/imusil/>

<http://www.dusecz.com>

<http://www.psychotherapy.cz>

<http://www.things.magic.cz>

<http://www.nataraj.cz>

<http://www.baraka.cz>

<http://www.nirgan.host.sk>

<http://www.annwin.sk>

<http://www.fss.at>

<http://www.volny.cz/miroslavkaspar>

<http://www.jitrnizeme.cz>

<http://www.woodcraft.cz>

<http://www.indiancorral.cz>

Abstract:

This final diploma paper is trying to handle and describe one of many phenomenons, which are creating sphere of New Religion Movements. Through number of concrete resources and interviews with concrete people I'm trying to show what is the New Shamanism, where and why did this movement start and how it's look like nowadays.

First capture is something like theoretical introduction, which should help as with orientation in theme. It's about etymological ground of term *Shamanism* and about various scientific and more lay approaches to this phenomenon.

Next capture is more practical. It's trying to show concrete forms of New Shamanism and topics, which are connected with this main theme. It's about first western people interesting in Indian and native life and culture and about their attempts to imitate this way of life and connect it with their own culture. In this part I devote space to people, whose live their Indian and shamanic life in forests, in cities or just in the virtual sphere of internet. As well I write how native culture inspire world of fine arts and crafts. And the end of this capture is devoted to a few critical approaches, which find in New Shamanism just abusing native people and stealing foreing cultures.

Third part tries to describe in more detail *The Foundation for Shamanic Studies* – one of more institutional groups in the world of New Shamanism Movements. This group has some influence in Czech and Slovakia religion and kvazireligion scene, so I mainly make a mention of atmosphere and actions in this area.

At least, all my work is mainly concentrated to claiming new shamanism in Czech Republic and Slovakia as well.

Údaje pro knihovnickou databázi:

Název práce	<i>Západní civilizace versus přírodní kultury – transformace šamanismu v postmoderní společnosti, situace v Čechách</i>
Autor práce	<i>Bc. Dominika Sommerová</i>
Obor	<i>Religionistika</i>
Rok obhajoby	<i>2007</i>
Vedoucí práce	<i>Mgr. Barbora Spalová</i>
Anotace	<i>Fenomén návratu k myšlení a praxi tradičních společností a způsoby jeho proměny v současné euroamerické kultuře nastíněné na příkladu novošamanského hnutí v Čechách.</i>
Klíčová slova	<i>Současná religiozita Šamanismus Novošamanismus The Foundation for Shamanic Studies Prolínání kultur</i>